

NADÁCIA
MILANA ŠIMEČKU
SEPTEMBER 2013

ODPOČET
PRVÉHO
ROKU VLÁDY

RÓMOVIA

VO
MERENÝCH

POLITIKÁCH

NADÁCIA MILANA ŠIMEČKU už po štvrtýkrát zverejňuje odpočet plnenia záväzkov Vlády SR vo vzťahu k inklúzii Rómov, pretože verejnú kontrolu exekutívy občianskou spoločnosťou považujeme za dôležitú súčasť vyspelej demokracie. Z tohto dôvodu už niekoľko rokov aktívne monitorujeme udalosti, ktoré vplyvajú na životy sociálne vylúčených skupín Rómov a Rómok. V súlade s nadačnou víziou sa snažíme pripomienkovať verejné politiky a vyjadrovať sa k nim a sledovať, ako politici a političky či iné verejné authority svojimi výrokmami a činmi ovplyvňujú spoločenskú atmosféru a diskurz. Ročné odpočty vlád považujeme za vhodnú príležitosť na porovnanie deklarovaných záväzkov s ich reálnym napĺňaním. Hoci v oblasti začleňovania rómskych spoločenských skupín nebolo programové vyhlásenie súčasnej vlády veľmi konkrétne či ambiciózne, uplynulé mesiace naznačujú, že Rómovia sú vo verejných politikách aktuálnou témou. Prvý rok vlády v tejto oblasti sa, žiaľ, niesol v duchu udalostí a politických iniciatív, ktoré možno považovať skôr za negatívne ako priaznivé signály. Odpočet *Rómovia vo verejných politikách* sme poňali ako mozaiku viacerých hodnotiacich prístupov. Obsahuje prehľad udalostí, anketu medzi odbornou verejnosťou, tematický rozhovor a niekoľko komentárov, ktorými sme sa snažili zachytiť celospoločenskú aj lokálnu úroveň. Veríme, že počas jeho čítania prekryjú inšpirácie a pozitívne záblesky pocit bezútešnosti zo súčasnej situácie.

NADÁCIA MILANA ŠIMEČKU patrí medzi najstaršie mimovládne organizácie na Slovensku. Nesie meno človeka, ktorý bol významným disidentom, mysliteľom, filozofom a spisovateľom v bývalom Československu. Vďaka svojim knihám *Kruhová obrana*, *Koniec nehybnosti*, *Strata skutočnosti*, *Obnovenie poriadku* sa stal jedným z najprekladanejších československých spisovateľov. Krátko po jeho smrti sa v roku 1991 jeho priatelia (Martin Bútora, Juraj Flamik, Fedor Gál, Miroslav Kusý, František Mikloško, Peter Tatár a Peter Zajac) rozhodli založiť inštitúciu, ktorej cieľom je podnecovať a podporovať aktivity smerujúce k rozvoju demokracie, kultúry, tolerancie a občianskej spoločnosti.

PAMÄŤ Chceme prispieť k vytvoreniu spoločnosti, ktorá nezabúda na kľúčové udalosti spojené s jej históriou, má záujem poznať svoju minulosť, je schopná ju kriticky reflektovať a s ohľadom na ňu formovať svoj postoj k aktuálnym udalostiam.

ROZMANITOSŤ Snažíme sa aktívne prispieť k tomu, aby sa na Slovensku podporovala rozmanitosť a vytvárali rovné podmienky pre všetkých. Veríme, že každý človek má právo byť akceptovaný ako plnohodnotný člen spoločnosti a má mať reálnu možnosť spolupodieľať sa na jej utváraní.

INKLÚZIA Prostredníctvom zlepšovania postavenia sociálne vylúčených skupín, osobitne Rómov a Rómok, chceme podporovať vytváranie inkluzívnej a súdržnej spoločnosti. Našou víziou je krajina, ktorá všetkým svojim členom a členkám zaručuje skutočnú rovnosť zohľadňujúc ich rôzne východiskové situácie.

Náladu okolo zvolenia prvého rómskeho poslanca do Národnej rady SR v marci 2012 asi ťažko prirovnávať k eufórii vyvolanej kampaňou a prvým zvolením Baracka Obamu do úradu prezidenta USA. Optimizmus v slovenských podmienkach prejavovali predovšetkým zástupkyne a zástupcovia mimovládneho sektora – bývalé kolegyně a kolegovia Petra Polláka. Pozitívne očakávania zaznievali predovšetkým po oznámení, že prvý rómsky poslanec, hoci reprezentujúci opozíciu, sa stane zároveň splnomocnencom vlády pre rómske komunity. Občiansky sektor sa teraz znovu hlási o slovo. Nastal totiž čas hodnotiť.

Je pravdou, že silné kritické slová na adresu splnomocnenca vlády pre rómske komunity začali zaznievať pomerne skoro. Spojenie výkonnej moci so zákonodarnou v osobe splnomocnenca, ktorý je zároveň poslancom parlamentu, vzbudzovalo možno príliš veľké očakávania. Občiansky sektor očakával progres jednak v oblastiach boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu, no taktiež zmeny v národnostnej politike voči Rómom. Hoci rozsah očakávaní bol s ohľadom na politickú moc splnomocnenca a jedného zo 150 poslancov (navyše z opozičného tábora) zjavne prehnaný, kritika voči nečinnosti vlády ako celku je jednoznačne oprávnená. Vládny program sa s ohľadom na jeho stručnosť venuje problematike sociálneho začleňovania pomerne intenzívne. Už v jednej z desiatich kľúčových úloh v úvode sa vláda zaviazala, že bude „vládou otvorenou všetkým vrstvám slovenskej spoločnosti aj prostredníctvom vytvorenej Rady solidarity a rozvoja za účasti partnerov sociálneho dialógu“. O miere solidarity je možné v kontexte aktuálne presadzovaných zmien v zákone o hmotnej núdzi diskutovať, no zaujímavým je aj použitie národnostného prívlastku vo vládnom záväzku. Otázkou zostáva, či pod slovenskou spoločnosťou chápe vláda aj jej rómske, maďarské, české, rusínske a iné národnostné súčasti. Kritiky za protirómske vystupovanie sa dostáva vláde aj opozičným členom parlamentu neustále. A kritika neobchádza ani splnomocnenca vlády pre rómske komunity. Ten ale zároveň, v pozícii splnomocnenca alebo poslanca parlamentu, zostáva jediným, kto na vrcholnej úrovni pripomína, že Rómovia majú aj históriu a kultúru. Vďaka nemu sa v parlamente pripomínal aj Medzinárodný deň Rómov či rómsky holokaust. Pravdou ale zostáva, že počas funkčného obdobia súčasnej vlády sa toho Rómom stalo omnoho viac negatívneho než pozitívneho. Ostrých slov na adresu vládných predstaviteľov je mnoho, od konštruktívnych analytických pripomienok cez rázne aktivistické vyjadrenia až po bulvárny populizmus. Asi nemožno očakávať, že jeden rómsky poslanec poľahky získa na svoju stranu 83 poslancov vládnej strany. Spolupráca medzi ním a vládou má isté nejasnosti a aj po roku zostávajú niektoré otázky okolo očakávanej synergie medzi exekutívou a zákonodarnou mocou nezodpovedané. Vzniknutá situácia by však mohla byť pozitívnym odkazom. Mohla by naznačovať, že pri riešení sociálnych nerovností a spolunažívania medzi Rómami a ostatnými obyvateľmi nezohráva politická príslušnosť rolu. Nепretržité zhoršovanie situácie si naozaj vyžaduje systematický postup bez politického zafarbenia a nové vlády by mali pokračovať v krokoch, ktoré nastavili vlády predchádzajúce. Už v roku 2005 sa Slovenská republika pridala k medzinárodnej iniciatíve pod názvom *Dekáda začleňovania Rómov 2005–2015*. Vtedajšia exekutíva vypracovala národný akčný plán začleňovania Rómov, a ten mal určovať kroky aj pre ďalšie vlády. Občiansky sektor preto vníma s prekvapením, že neustále vznikajú nové stratégie a akčné plány. Počas predchádzajúcej vlády sa úrad splnomocnenca pre rómske komunity v partnerstve

s mimovládnymi organizáciami, vrátane Rómskeho vzdelávacieho fondu, uchádzal o podporu z eurofondov na zlepšovanie dostupnosti predškolskej výchovy pre rómske deti a následné vyhodnotenie dopadu takéhoto pilotného projektu. Rozhodnutie o pridelení grantu prišlo až za mandátu súčasnej vlády a medzi partnermi vznikli obavy, či a ako bude spolupráca pokračovať. Našťastie panovala zhoda bez politických podtónov, že iniciatívu treba podporiť. Aktuálny stav vzdelávania rómskych detí si totiž vyžaduje odhodnenie straníckych kabátov. Nemožno však súhlasiť s neustálymi poplašnými správami o Rómoch. Vytrvalým opakovaním, že Rómovia sú časovanou bombou pre ekonomiku, sociálny systém alebo občianske spolunažívanie, nám politické reprezentácie podsúvajú jednu alarmujúcu informáciu za druhou. A pod týmto tlakom sa spoločnosť čoraz viac uchýľuje k schvaľovaniu múrov, policajného násillia, tolerovaniu protirómskych nálad a často aj podpore rasizmu. Prvé výsledky *Atlasu rómskych komunít na Slovensku 2013* hovoria pomerne jasne. Situácia nie je taká zlá, ako tvrdí väčšinový názor. V SR žije asi 402.840 Rómov, čo je približne 7,45 % populácie. „Premnožovanie“ Rómov sa teda nekoná a pomer Rómov zostáva približne na rovnakých hodnotách. Navyše z mapovania vyplýva, že takmer polovica rómskej populácie žije v rozptyle medzi majoritou (187.285 ľudí, teda 46,5 % z celkového počtu Rómov). Snáď už čoskoro budú zverejnené ďalšie čísla a poplašné správy o nutnosti konať okamžite, aj cestou porušovania základných ľudských práv a často aj základnej ľudskej slušnosti, ustanú. Medzi štatistikami, ktoré pred pár dňami splnomocnenec zverejnil, však nájdeme jednu informáciu, ktorá by nás mala donútiť konať. Až 14 koncentrácií obývaných spolu 1580 Rómami nie je napojených na akúkoľvek inžiniersku sieť. Po policajnej razii v rómskej osade v Moldave nad Bodvou azda najviac zaboľelo, keď parlamentný Výbor pre ľudské práva a národnostné menšiny odmietol vypočúť rómske obeť zásahu napriek tomu, že boli na zasadnutí prítomní. Podobnou fackou ľudským právam sa stala situácia, keď súd pred pár dňami odmietol uznať ako dôkaz nahrávku s policajným týraním rómskych chlapcov. Ignorovanie názorov Rómov a obchádzanie faktov, aj keď ich máme rovno pod nosom, je charakteristické pre správanie sa voči rómskej národnostnej menšine. Otvorenosť voči všetkým vrstvám spoločnosti zostáva zatiaľ len nenaplneným sľubom a je dôležité nedopustiť, aby napokon ostal iba sľubom prázdny. Pred niekoľkými rokmi pred Úradom vlády aktivisti a aktivistky púšťali čierne balóny na znak toho, aké ľahké je vypúšťať prázdne sľuby zamerané na začleňovanie Rómov. Autor tohto textu pri tej príležitosti pred televíznymi kamerami v rámci recesie odporučil vtedajšiemu podpredsedovi vlády pre ľudské práva špeciálnu internátnu školu. Funkcie sa odvtedy zmenili. Vtedajší podpredseda vlády je dnes ministrom školstva. Nadmerné zastúpenie rómskych detí v špeciálnych školách a iné problémy Rómov však zostávajú naďalej zakonzervované. Je preto čas zmeniť sľuby na činy!

V nasledujúcom článku uvádzame prehľad najdôležitejších udalostí súvisiacich so situáciou vylúčených skupín Rómov a Rómok v kontexte programového vyhlásenia vlády a záväzkov, ku ktorým sa vláda prihlásila. Pri výbere udalostí sme sa zároveň snažili sústrediť aj všeobecnejšie na politiky inkluzívneho charakteru.

1. Programové vyhlásenie Vlády SR a Rómovia

Slovenský parlament v máji 2012 schválil Programové vyhlásenie vlády SR, ktoré obsahuje priority na obdobie rokov 2012 až 2016. Nasledujúci prehľad sa venuje prvému roku jej vládnutia z pohľadu situácie vylúčených Rómov a Rómok a z pohľadu politik sociálneho začleňovania. Dotýka sa niekoľkých oblastí, na ktoré sa vláda v programovom vyhlásení zamerala; konkrétne témy bývania, jazyka a kultúry, sociálnej inklúzie, vzdelávania, zamestnanosti, zdravotníctva a životného prostredia. V nasledujúcom texte sa nesnažíme sledovať štruktúru textu vyhlásenia, ale zhrňame obsah dokumentu podľa jednotlivých oblastí. Vo svojom programovom vyhlásení sa súčasná vláda venovala explicitne situácii rómskej menšiny a vylúčeniu, ktorej časť z nej čelí, iba veľmi stručne, a to s ohľadom na postavenie menšín všeobecne, a následne v kontexte kapitoly Rozvoj regiónov, konkrétne podmienkam „pre sociálnu inklúziu marginalizovaných rómskych komunit“.¹

Inštitucionálne zabezpečenie a strategické dokumenty

V oblasti inštitucionálneho zabezpečenia vláda uviedla v programovom vyhlásení záväzok zriadiť „Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny a občiansku spoločnosť so zodpovedajúcimi koordinačnými a rozhodovacími právomocami“. Zefektívnenie činnosti Národného inšpektorátu práce považovala vláda v programovom vyhlásení za prostriedok odstraňovania diskriminácie na rôznych úrovniach, ako aj za prostriedok boja proti nelegálnemu zamestnávaniu. Vláda sa v oblasti strategického plánovania zaviazala, že „pri začleňovaní okrajových rómskych komunit bude pokračovať v súlade s Dekádou začleňovania rómskej populácie 2005-2015 a Strednodobou koncepciou rozvoja rómskej národnostnej menšiny v Slovenskej republike 2007-2015 s prierezovými aktivitami“, pričom počítala aj s účasťou cirkvi. Vláda vo vyhlásení uviedla lokálne stratégie komplexného prístupu a lokálnych partnerstiev sociálnej inklúzie aj komplexné projekty a prístupy za prostriedok inklúzie marginalizovaných rómskych komunit. Za kľúčový dokument vláda v programovom vyhlásení označila „Stratégiu Európskej únie o inklúzii Rómov, ktorá je rozpracovaná na podmienky Slovenska v Stratégii SR pre integráciu Rómov do roku 2020“, pričom „sa zameriava najmä na školstvo, zdravie, bývanie a zamestnanosť“. Vláda v programovom vyhlásení viackrát zdôraznila potrebu posilňovania súdržnosti spoločnosti a zachovávaní solidarity, pričom odkázala na napl-

ňanie *Stratégie Európa 2020*, ktorej súčasťou je boj proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. Odstraňovanie chudoby vláda považuje „za viacdimeziálny proces“. Vláda tiež v dokumente vyjadrila vôľu „cielavedomejšie presadzovať“ princípy rodovej rovnosti a posilňovať ich inštitucionalizáciu.

Sociálna inklúzia, sociálne služby

V otázke prístupu k oblastiam, ktoré pre inklúziu vylúčených skupín Rómov a Rómok považujeme za najdôležitejšie, vyjadrila vláda vo svojom programe záväzky vo viacerých bodoch. Dôležitými prísľubmi v programovom vyhlásení sú „zachovanie a posilňovanie všeobecne akceptovaných sociálnych práv“, ochrana vylúčených skupín pred nebankovými subjektmi a úžerou, ako aj „možnosti ustanovenia inštitútu životného minima“. Niekoľkokrát sa text dokumentu odvolával aj na boj proti rasizmu, netolerancii a „agresívnemu nacionalizmu“. V sociálnej oblasti vláda vyjadrila potrebu stabilizácie „pomero v sociálne odkázaných rodinách“, právo dieťaťa vyrastať v prirodzenom rodinnom prostredí a preferenciu umiestňovania detí do náhradnej rodinnej starostlivosti namiesto ústavnej starostlivosti. Zároveň sa vláda zaviazala, že „vytvorí podmienky na profesijné zabezpečenie výkonu sociálnej práce“.

Podpora a rozvoj menšinových kultúr

Na viacerých miestach sa vláda v programovom vyhlásení zaviazala k podpore a ochrane menšín a ich aktivít. Súčasne vyjadrila plán vytvárať podmienky na rozvoj identity, kultúry, tradícií a jazykov menšín, nakoľko menšiny a ich kultúrno-historické bohatstvo považuje za trvalú súčasť spoločnosti. V danom kontexte vláda deklarovala záujem o existenciu rovnosti a vyvážených vzťahov medzi príslušníkmi menšín a autochtónnej spoločnosti, premietnutej do tolerantnejšieho dialógu v rámci celej slovenskej spoločnosti.

Finančný výhľad a čerpanie fondov EÚ

Vláda sa chce zamerať na „úspešné a transparentné čerpanie fondov EÚ“, ktoré má pozitívny efekt nielen na celkový rozvoj spoločnosti, ale aj rozvoj jednotlivých skupín, ktoré ju tvoria, ako sú napríklad menšiny, vrátane rómskej. Definovala niekoľko oblastí čerpania, a to napríklad bývanie, zamestnanie, vzdelávanie a začleňovanie vylúčených skupín Rómov a Rómok. V súvislosti s rómskou menšinou sa čerpaniu EÚ fondov vláda v programovom vyhlásení venovala na viacerých miestach. Vo využívaní fondov EÚ vláda identifikovala veľké rezervy. Podľa nej by sa Slovenská republika mala zameriavať hlavne na štrukturálne fondy kohéznej politiky na roky 2014-2020 a ich efektívne čerpanie.

Bývanie

Vláda priznala potrebu zvýšenia dostupnosti primeraného bývania. Jedným z represívnych návrhov v tejto oblasti má byť zákaz dodatočnej legalizácie čiernych stavieb, ak je v rozpo-

po s územným plánom. Vo finančnej oblasti vláda upriamila pozornosť na „*finančné udržanie Programu výstavby obecných nájomných bytov nižšieho štandardu, určených na bývanie občanov v hmotnej núdzi*“ spolu s vytvorením podmienok na zlepšenie a „*výstavbu technickej vybavenosti v rómskych osadách*“. Pri využívaní finančných zdrojov a dodržiavaní podmienok financovania označila vláda za podstatnú koordinovanú spoluprácu a efektívnu súčinnosť štátnych a miestnych orgánov a tiež mimovládnych organizácií.

K rozvoju bývania by podľa programového vyhlásenia malo prispieť aj uplatňovanie zavedených sociálnych a fiškálnych nástrojov v zmysle smernice Rady Európy, čo by viedlo k zabezpečeniu dostupnosti primeraného bývania pre sociálne ohrozené skupiny. Stabilizácia objemu finančných prostriedkov určených na „*podporné programové nástroje do rozvoja bývania*“ a vytvorenie podmienok z legislatívneho aj inštitucionálneho hľadiska „*na zapojenie súkromných zdrojov v rámci verejno-súkromného partnerstva*“ predstavuje jednu z hlavných priorít vlády v oblasti bývania. V programovom vyhlásení sa však vláda zaviazala podporovať tiež nájomné bývanie tak vo verejnom, ako aj v súkromnom sektore. Zároveň podporila rozvoj sociálneho bývania.

Vzdelávanie

V rámci podpory jazykov národnostných menšín vláda do programového vyhlásenia zahrnula aj podporu vzdelávania v materinskom jazyku, pričom však zdôraznila aj potrebu ovládania a zvládnutia úradného jazyka. Zaviazala sa takisto k ochrane podmienok používania jazykov národnostných menšín. Na inom mieste uviedla aj podporu zvýšenia vzdelanostnej úrovne marginalizovaných rómskych komunít spolu s potrebou návrhov riešení v oblasti výchovy a vzdelávania. V rámci tohto bodu vláda navrhla, že „*opätovne posúdi možnosť zriadenia internátnych škôl na dobrovoľnej báze pre deti z marginalizovaného prostredia*“.

Zamestnanosť

V oblasti zamestnanosti sa jednou z priorít vlády stalo riešenie dlhodobej nezamestnanosti (ako aj zamestnanosť mladých ľudí a podpora celoživotného vzdelávania), pričom bol vytvorený samostatný program znižovania nezamestnanosti. Väčší dôraz má byť kladený aj na „*ohrozené skupiny, rodovú rovnosť a na sociálnu súdržnosť*“. Vláda vyhlásila, že bude realizovať projekty a programy „*na riešenie dlhodobej nezamestnanosti a na zlepšenie prístupu k zamestnaniu znevýhodnených skupín na trhu práce*“. Stanovila, že proti dlhodobej nezamestnanosti bude bojovať aj „*prostredníctvom niekoľkých druhov politik - najmä regionálnej politiky, politiky vzdelávania, bytovej politiky, politiky verejných služieb*“, čím sa vytvorí priestor pre tvorbu podmienok „*na lepšiu uplatniteľnosť týchto osôb na trhu práce a v spoločnosti*“.

Vláda vyhlásila, že „*v súlade so stavom verejných financií*“ bude zvažovať zmenu výšky minimálnej mzdy vo vzťahu k priemernej mzde a životnému minimu. Minimálnu mzdu označila za efektívny a dôležitý nástroj na vytváranie „*podmienok pre záujem pracovať najmä u marginalizovaných skupín občanov*“.

Vláda sa takisto zaviazala, že uskutoční transformáciu úradov práce, sociálnych vecí a rodiny na organizácie s funkciou „*nielen administratívnu a evidenčnú, ale tiež poskytujúcou poradenské a konzultačné služby nezamestnaným a ohrozeným nezamestnaným*“. Rovnako však takéto služby bude ponúkať aj zamestnávateľom, odborom, obciam a mestám, a to komplexným prístupom sociálnej ochrany občanov a vytváraním podmienok na ich zamestnanie.

Zdravie

Oblasť zdravotníctva bola z pohľadu rómskej témy v programovom vyhlásení vlády najmenej rozpracovaná a nevიაžu sa k nej žiadne z priorít vlády.

2. Prehľad udalostí počas prvého roku vlády (apríl 2012–jún 2013)

APRÍL 2012

Premiér Robert Fico sa vyjadril k situácii Rómov

Premiér zverejnil úvahu o možnosti vyplácania sociálnych dávok čiastočne v naturáliách v prípadoch, kde sa systém ukáže byť neefektívny. Takýmto spôsobom by bolo možné podľa premiéra obmedziť úžeru. Takisto zauvažoval o zavedení internátnych škôl pre deti z rómskych komunít, na čo reagovali viaceré mimovládne organizácie zásadným nesúhlasom z dôvodu hrozby diskriminácie, segregácie a odlúčenia rómskych detí od rodín. Premiér dodal, že pred zavedením by sme potrebovali mať schválenú výnimku a ústupky z EÚ v oblasti ľudských práv. Premiér Robert Fico ďalej predstavil návrh na presťahovanie Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity na východné Slovensko napriek tomu, že úrad tam už má svoje regionálne kancelárie.² Na vyhlásenia Roberta Fica reagovala napríklad mimovládna organizácia Amnesty International Slovensko, ktorá zdôraznila povinnosť verejných činiteľov presadzovať úctu k ľudským právam a nediskrimináciu. Takisto odkázala na správu Svetovej banky, ktorá analyzovala systém sociálnych dávok, pričom väčšinu ich príjemcov identifikuje ako bezdetných jednotlivcov vo veku 25 až 26 rokov.³

JÚN 2012

Rozsudky Európskeho súdu pre ľudské práva v prípade Koky⁴ a v prípade sterilizácie⁵

V priebehu necelého mesiaca prijal Európsky súd pre ľudské práva dva zásadné rozsudky proti Slovenskej republike týkajúce sa diskriminácie Rómov, v ktorých konštatoval porušenie ľudských práv. Dňa 12. júna súd konštatoval porušenie Dohovoru v prípade Koky a ďalší proti Slovenskej republike a deviatim sťažovateľom priznal finančné odškodnenie z titulu nemajetkovej ujmy. Išlo o porušenie článku 3 Dohovoru o zákaze mučenia, pod ktorú spadá aj neľudské a ponižujúce zaobchádzanie a trestanie. Porušenie bolo zistené v obsahovej aj v procesnej časti, nakoľko neboli vyčerpané všetky možnosti vypátrania páchatelov a zaistenia dôkazov. Takisto nebolo sporné, že bola spôsobená majetková ujma a jednalo sa aj o verbálne hrozby a nadávky súvisiace s etnickou príslušnosťou.⁶ V rovnaký deň súd tiež rozhodol, že sťažovateľka N. B. bola nezákonne sterilizovaná a priznal jej finančné odškodnenie. Súd rozhodol, že v tomto prípade nebol zistený zlý úmysel, a teda sterilizácia nebola vykonaná na základe etnického motívu. Nebolo preukázané, že išlo o organizovanú politiku štátu. Sterilizácia však bola diskrimináciou, nakoľko bolo porušené právo troch žien na dôstojné zaobchádzanie a právo na rešpekt k ich osobnému a rodinnému životu.⁷ Reakcie mimovládnych organizácií boli uverejnené jednak vo výročnej správe neziskovej organizácie Amnesty International,⁸ ako aj v štvrtročníku Menšinová politika (2/2012) organizácie Centrum pre výskum etnicity a kultúry, v kto-

rom sa konštatuje zjavný nezáujem Slovenskej republiky o ochranu najzraniteľnejších skupín ako aj o medzinárodnú reputáciu krajiny. Oba prípady totiž podľa Európskeho súdu pre ľudské práva zjavne ukazujú na neďbanlivosť pri ochrane práv zraniteľných skupín, pričom by sa v týchto prípadoch malo obzvlášť dbať na dodržiavanie všetkých postupov a predpisov pri samotnom jednaní s osobami z vylúčených skupín Rómov a Rómkov ako aj pri prešetrovaní prípadov porušenia ľudských práv.⁹

Nový splnomocnenec vlády pre národnostné menšiny

Lászlo Nagy (Most-Híd) bol uznesením vlády 13. júna 2012 menovaný splnomocnencom vlády SR pre národnostné menšiny. „*Jednou z funkcií bude funkcia gestora v dotačnom systéme Úradu vlády pri rozdeľovaní finančných prostriedkov na ochranu a podporu zachovania a rozvoja identity a kultúry národnostných menšín.*“¹⁰ Zároveň sa stal predsedom Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny pri Rade vlády pre ľudské práva a národnostné menšiny. Splnomocnenec po roku vo funkcii odstúpil k 30. júnu 2013.¹¹

JÚL 2012

Minister školstva Dušan Čaplovič reagoval na otvorený list učiteliek

Minister školstva písomne reagoval na otvorený list dvoch učiteliek základnej školy z Dobšinej, ktorý obsahoval zhrnutie hlavných problémov a otázok týkajúcich sa „*sociálne neprispôsobivých žiakov*“. Odpoveď ministra vyjadrovala súhlas s ich vyjadreniami a jeho pochopenie, nakoľko list minister nepovažoval „*za útok na príslušníkov národnostnej menšiny alebo za opovrhovanie sociálne slabšími skupinami*“.¹² Minister školstva Dušan Čaplovič sa vyjadril aj k téme zavedenia internátnych škôl, ktoré považuje za model poskytujúci deťom zo sociálne slabších rodín možnosť vzdelávania sa. Projekt by sa podľa neho mohol financovať hlavne z európskych zdrojov a zápis do internátnych škôl by mal fungovať na princípe dobrovoľnosti.

SEPTEMBER 2012

Spustenie celodenného vzdelávacieho systému

Od septembra 2012 až do roku 2015 by mal na Slovensku prebiehať projekt založený na myšlienke celodenných vzdelávacích aktivít, na ktorých majú aktívne participovať pedagogickí pracovníci a pracovníčky z 200 zapojených škôl. Projekt vytvoril nové pracovné pozície pre pedagogických asistentov, zaviedol nové voliteľné predmety a počíta aj so zapojením rodičov do kontinuálneho vzdelávania a výchovy detí. „*Cieľom projektu je prostredníctvom vzdelávania pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov zlepšiť vzdelanostnú úroveň osôb z marginalizovaných rómskych komunit, a tým vytvoriť potrebné kompetencie pre ich ďalšie vzdelávanie a úspešnú adaptáciu pre potreby trhu práce.*“¹³

Desať pilierov takzvanej Rómskej reformy

Súbor opatrení pod názvom Rómska reforma, ktoré vláda plánuje presadiť v spolupráci s nastupujúcim splnomocnencom Petrom Pollákom, sa majú zakladať na 10 pilieroch. Tie boli predstavené v septembri 2012 ministrom vnútra Robertom Kaliňákom, jeho štátnym tajomníkom Mariánom Saloňom, poslancami Igorom Matovičom a Petrom Pollákom. Išlo o spoločnú iniciatívu Smeru a OLaNO. Vláda spolu s hnutím Obyčajných ľudí stanovila 10 priorít – pilierov „rómskej politiky“, na základe ktorých malo byť neskôr realizovaných niekoľko desiatok konkrétnych opatrení. Tieto piliere majú

slúžiť ako základný východiskový bod pri zostavovaní jednotlivých oblastí samotnej tzv. Rómskej reformy. Jedná sa o prierez tém od sociálnych dávok cez bývanie a pozemkovú reformu po vzdelávanie a výchovu.¹⁴ Na predstavenie 10 pilierov reagovala aj bývalá premiérka Iveta Radičová, ktorá nevidí v pilieroch žiaden nový prínos. Kriticky sa k reforme vyjadrovali aj zástupcovia a zástupkyne niektorých mimovládnych organizácií.¹⁵ V predstavenom programe videli skôr reakciu korešpondujúcu s mienkou verejnosti, čo kritickú situáciu vylúčených skupín Rómov nerieši, ale opäť potláča.¹⁶

Protirómske protesty v Krásnohorskom Podhradí a Partizánskom

Pochod radikálov vedených Mariánom Kotlebom, lídrom krajne pravicovej Ľudovej strany Naše Slovensko, ktorý sa konal 28. septembra 2012 v Krásnohorskom Podhradí, zablokovala polícia. Približne 250 prívržencov mierilo do miestnej rómskej osady, kde Kotleba v apríli tohto roku darom získal časť tamojších pozemkov. Minister vnútra Robert Kaliňák označil pochod v Krásnohorskom Podhradí za osobnú prezentáciu extrémistických skupín a takéto snahy za kontraproduktívne. Peter Pollák sa nestotožnil s riešením prostredníctvom búrania nelegálnych stavieb, navrhol však vykúpenie pozemkov s následnou možnosťou odpredaja obyvateľom, ktorí ich užívajú. V Partizánskom sa uskutočnilo zhromaždenie pod heslom Pochod za práva slušných ľudí. „*Súčasnou pochod, ktorý prišli podporiť aj obyvatelia ďalších miest, bolo aj podpisovanie petície, ktorá žiada prehlbenie ochrany základných práv sprísnením postihov za prejavy obmedzujúce ľudské práva garantované ústavou.*“¹⁷

OKTÓBER 2012

Novela kompetenčného zákona

V prvý októbrový deň nadobudla účinnosť novela kompetenčného zákona, ktorá okrem iného ruší funkciu podpredsedu vlády pre ľudské práva a národnostné menšiny. Agenda ľudských práv nepriamo prešla do pôsobnosti podpredsedu vlády a ministra zahraničných vecí a európskych záležitostí. Nedávno zriadený post splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny naďalej spadá pod úrad vlády. Splnomocnenec pre rómske komunity a splnomocnenec pre rozvoj občianskej spoločnosti prešli pod agendu Ministerstva vnútra SR, tak ako aj ich dotačné programy. Takéto trieštenie a inštitucionálne oslabenie ochrany a podpory ľudských práv kritizovali viaceré mimovládne organizácie.¹⁸

Poslanec Peter Pollák novým splnomocnencom

Na post splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity bol na základe dohody medzi OLaNO a SMER-om vymenovaný prvý rómsky poslanec NR SR od roku 1993 Peter Pollák. Do úradu nastúpil 1. októbra 2012. Spolu s ministrom vnútra Robertom Kaliňákom, pod ktorým splnomocnenec pre rómske komunity pôsobí, ako kľúčový program nového splnomocnenca prezentovali už skôr diskutovaný dokument Správna cesta – Rómska reforma.¹⁹ Je založený na pôvodných 10 pilieroch a mal by sa skladať z takmer 90 opatrení. Hlavným princípom má byť podľa ministra zásluhovosť. Jedným z opatrení, ktoré presadzuje Peter Pollák, je legalizácia nelegálnych stavieb prebiehajúca prostredníctvom výkupu pozemkov od majiteľov a následnej ponuky odkupného práva obyvateľom obývajúcim takéto stavby tak, aby mali možnosť pozemky splácať niekoľko rokov štátu. Podľa Polláka je predkladaná reforma „*súborom restriktívnych aj systémových programov*“,²⁰ zároveň však pripustil, že formulácia téz mohla byť volená obozretnejšie. Pollák v rámci vyjadrení spomenul hlavne presadzovanie myšlienky odlišenia nezodpovedne sa správajúcich osôb a takisto zdôraznil všeobecnú platnosť opatrení na všetkých obyvateľov. Prioritnou oblasťou Petra Polláka je oblasť vzdelávania. Za potrebné považuje previazanie poskytovania sociálnych dávok s plnením stanovených podmienok a povinností.²¹

Tzv. Rómska reforma: vzdelávanie a vymožitelnosť práva

Minister Robert Kaliňák spolu so splnomocnencom vlády SR pre rómske komunity prezentovali ešte v októbri prvých 14 bodov tzv. Rómskej reformy zameraných na oblasť vzdelávania pod názvom *Vzdelávanie – deti patria do školy*.²² Tie zahŕňajú zavedenie predškolskej výchovy pre deti od troch rokov z rizikových rodín, pričom rizikovosť sa má zisťovať na základe kritérií posudzujúcich jednak rodičov (ich vzdelanie, výška príjmu, miera kriminality, miera dlhodobej nezamestnanosti, materiálne zázemie, zadlženosť) a taktiež detí (miera záškoláctva, úroveň ovládania vyučovacieho jazyka). Ďalším návrhom programu je systém celodenného výchovno-vzdelávacieho systému detí z rizikových rodín, ako aj 12-ročná povinná školská dochádzka či povinnosť pre deti, ktoré nedokončia počas 9 rokov ôsmy ročník, nastúpiť povinne na stredné odborné učilište na trojročný program spojený s povinnou dvojročnou praxou s cieľom zvýšiť ich kvalifikáciu, a tým aj uplatnenie sa na pracovnom trhu. Medzi nové zámery tzv. Rómskej reformy patrí aj zavedenie podmienenia výšky rodinných prídavkov, aktivačných príspevkov a iných sociálnych dávok správaním sa a dochádzkou dieťaťa. Reforma obsahuje takisto návrh na prázdninovú prevádzku materských a základných škôl. Nový prístup sa v rámci reformy zavádza aj vo vzťahu k špeciálnym školám, ktorý má viesť hlavne k väčšiemu zaraďovaniu detí do bežných základných škôl namiesto špeciálnych. Program navrhol zmenu financovania škôl a učiteľov pracujúcich s rómskymi deťmi.²³ V rámci časti *Vymožitelnosť práva* boli opäť prezentované návrhy alternatívnych spôsobov vyplácania sociálnych dávok ľuďom, ktorí sa dopustili protiprávneho konania. Vláda sa chce okrem toho venovať aj dodržiavaniu antidiskriminačného zákona, trestnoprávnej zodpovednosti rodičov za neplnoleté deti ako aj alternatívnym trestom, ak vinník nie je schopný zaplatiť pokutu.²⁴

Rozsudok o segregácii rómskych detí v Šarišských Michalancoch

Krajský súd v Prešove právoplatne ako odvolací orgán rozhodol, že Základná škola s materskou školou v Šarišských Michalancoch v okrese Sabinov sa vzdelávaním rómskych detí v oddelených segregovaných triedach dopustila nezákonného konania.²⁵ Ide o prvé právoplatné súdne rozhodnutie týkajúce sa segregácie rómskych detí vo vzdelávaní na Slovensku. Súd škole uložil povinnosť znovu vytvoriť zmiešané triedy s odôvodnením založeným na práve každého maloletého dieťaťa na rovnaké zaobchádzanie a prístup k vzdelaniu.²⁶

DECEMBER 2012

Správa o stave používania jazykov národnostných menšín

Vláda na svojom poslednom zasadnutí v roku 2012 schválila vôbec prvú Správu o stave používania jazykov národnostných menšín na území Slovenskej republiky.²⁷

FEBRUÁR 2013

Premiér Robert Fico o internátnych školách v súvislosti s rómskou menšinou

Na besede s vysokoškolskými študentmi premiér prezentoval stanovisko k situácii vzdelávania a výchovy detí z rómskych rodín. Vrátil sa k návrhu zriadenia internátnych škôl – „špeciálnych zariadení“, kam by boli umiestňované deti z rómskych rodín. S návrhom vytvorenia internátnych škôl súhlasí aj minister vnútra Robert Kaliňák. Na vyjadrenia premiéra reagoval splnomocne-

nec Peter Pollák, ktorý toto extrémne riešenie nepresadzuje, skôr sa zasadzoval o intenzívnejší vzťah s rodičmi, o starostlivosť o dieťa už od škôlky a v rámci povinnej školskej dochádzky o celodenný systém vzdelávania. Premiér sa takisto v rámci kontrolného dňa na Ministerstve vnútra vyjadril k potrebe prijímania nevyhnutných až extrémnych riešení, pričom súhlasí s návrhom podmieniť výšku sociálnych dávok „primeraným správaním poberateľov“.²⁸

MAREC 2013

Odporúčania Výboru OSN vláde SR v oblasti rasovej diskriminácie

V roku 2013 bola zverejnená správa Výboru OSN o stave plnenia medzinárodných záväzkov v oblasti eliminácie rasovej diskriminácie, pričom zahŕňala niekoľko opatrení a odporúčaní slovenskej vláde. Správa nemá záväzný charakter. Primárnu pozornosť venoval Výbor OSN vzdelávaniu a bývaniu ako dvom oblastiam, ktoré si vyžadujú najviac úsilia smerujúceho k odstraňovaniu diskriminácie. V oblasti vzdelávania považuje výbor za najzásadnejšie problémy špeciálne školy, existenciu tried iba pre rómske deti ako aj existenciu rómskych škôl. Z veľkého počtu rómskych žiakov v špeciálnych školách nepriamo vyplýva aj ich neskoršia neuplatniteľnosť na trhu práce. Výbor takisto vyjadril kritiku využívania platnej antidiskriminačnej legislatívy. V správe sa venuje aj policajnému násiliu či chýbajúcej infraštruktúre v osadách na východnom Slovensku.²⁹

Informovaný súhlas so sterilizáciou v 8 jazykoch

Nová vyhláška, ktorá vstúpila do účinnosti v lete, zaviedla možnosť podpisu informovaného súhlasu so sterilizáciou v jednom z 8 menšinových jazykov uznávaných na Slovensku. Lekári budú mať povinnosť poskytnúť aspoň takouto písomnou formou dostatočné informácie v materinskom jazyku o zákroku, ktorý pacient/pacientka majú podstúpiť. Vyhláškou sa síce nemeňte zákon o sterilizácii, bude však jeho doplnením.³⁰ Mimovládne organizácie v liste Ministerstvu zdravotníctva zhodnotili pozitívne iniciatívu poskytovať formulár informovaného súhlasu v jazykoch národnostných menšín, zároveň však vyjadrili potrebu ústnej interakcie lekára/lekárky a pacienta/pacientky, ktorá by mala takisto prebiehať v jazykoch národnostných menšín a bez odborných termínov, nakoľko jazyk formulára podstatu sterilizácií nerieši.³¹

Minister vnútra o rómskej problematike

Robert Kaliňák uviedol, že si vie predstaviť zavedenie funkcie európskeho komisára pre rómske otázky, čo od Európskej komisie požaduje Európsky parlament. Uvítal takisto ochotu Európskej komisie prispieť finančne na projekty týkajúce sa vylúčených skupín Rómov a Rómok, čím sa vytvára lepšie zázemie pre financovanie projektov.³²

APRÍL 2013

Peter Pollák a Štefan Chudoba na základnej škole v Levoči

Počas návštevy levočskej základnej školy nezistilo Ministerstvo školstva a Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity žiadny typ segregácie žiakov na základe etnicity. Mimovládna organizácia Amnesty International Slovensko (AI) však rozdelenie žiakov v Levoči dlhodobo považuje za segregáčne. AI argumentovala rozsudkom z októbra 2012, ktorý umožňuje identifikovať protiprávnu segregáciu v prípadoch, ak sú žiaci zaradení do tried podľa etnicity ako hlavného kritéria, čo podľa jej zistení v Levoči prebiehalo.³³ Riaditeľ rozdelenie do tried obhajoval argumentom rôznych stupňov pripravenosti žiakov, na základe ktorých boli žiaci zaraďovaní do tried.³⁴

Dočasné vyrovnávacie opatrenia znova v antidiskriminačnom zákone

Paragraf 8a antidiskriminačného zákona, ktorý bol v minulosti zrušený Ústavným súdom a neskôr opätovne

do zákona doplnený, bol v apríli 2013 znova pozmenený a prijatý v rámci novej antidiskriminačného zákona. Dočasné vyrovnávacie opatrenia už umožňujú firmám, organizáciám, úradom či samosprávam uplatňovať zvýhodňovanie aj na etnickom, rasovom či národnostnom princípe. „*Novela antidiskriminačného zákona umožňuje prihliadať na rasu či národnosť.*“³⁵ To môže uľahčiť prístup príslušníkom vylúčených skupín Rómov a Rómok do niektorých zamestnaní, do škôl a na určité pozície (napríklad sociálni pracovníci).³⁶

JÚN 2013

Reakcia Petra Polláka na vyjadrenie premiéra o nezamestnanosti

Predseda vlády Robert Fico na diskusnom fóre s českým premiérom Petrom Nečasom reagoval na porovnanie slovenskej a českej nezamestnanosti výkonom o deformovaní čísla nezamestnanosti počtom Rómov na Slovensku.³⁷ Splnomocnenec pre rómske komunity reagoval na vyjadrenia premiéra objasnením problematiky nezamestnanosti vylúčených skupín Rómov a Rómok, pričom zdôraznil potrebu využitia potenciálu pracovnej sily rómskych komunit, čím by sa mohol v budúcnosti posilniť aj dôchodkový systém. Nevyužitý potenciál práceschopného obyvateľstva by bolo možné využiť pri pretváraní a obnove rómskych osád, prípadne v iných odvetviach.³⁸

Policajný zásah v Moldave nad Bodvou

V stredu 19. júna bol v rómskej osade v Moldave nad Bodvou vykonaný policajný zákrok, pri ktorom malo dôjsť k zraneniu niekoľko desiatok ľudí. Bol podaný podnet splnomocnencovi pre rómske komunity, ktorý následne požiadal Ministerstvo vnútra o správu z policajného zákroku.³⁹ Občianske združenie ETP Slovensko – Centrum pre trvalo udržateľný rozvoj vydalo k incidentu tlačové vyhlásenie, v ktorom podľa vlastnej obhliadky miesta zásahu a podľa dostupných informácií vyjadruje možnosť neprimeraného zásahu zo strany polície a v ktorom žiada o dôkladné prešetrenie zásahu inšpekciou ministerstva vnútra.⁴⁰ Podľa ministra Roberta Kaliňáka bol policajný zásah v Moldave nad Bodvou v súlade so zákonom, bol oprávnený a v poriadku, pričom vypočutie obyvateľov osady nepovažoval za opodstatnené.

Stratégie integrácie Rómov a eurofondy

Členské štáty EÚ boli vyzvané Európskou komisiou k rýchlejšej a efektívnejšej hospodárskej a sociálnej integrácii Rómov. Výzva vyplýva zo správy o pokroku, ktorú vydala Európska komisia⁴¹ a ktorá naznačuje, že členské štáty nevyčleňujú dostatočný objem prostriedkov na riešenie situácie skupín vylúčených Rómov. Odporúčania EK sa zameriavajú na oblasť vzdelávania, zdravotnej starostlivosti, zamestnania a bývania.⁴² Správu občianskej spoločnosti o implementácii Stratégie SR pre integráciu Rómov do roku 2020, ktorú vypracovali na Slovensku mimovládne organizácie, komentoval aj splnomocnenec Peter Pollák. Správu zhodnotil ako málo komplexnú a profesionálnu a mimovládnym organizáciám odkázal, aby sa radšej venovali priamej práci v teréne.⁴³ Správa podľa jeho názoru neuvádza a nehodnotí niektoré vládou a úradom splnomocnenca už zavedené opatrenia a realizované aktivity.⁴⁴ V rámci plánovania nového rozpočtu EU na roky 2014-2020 bol vypracovaný Európskou komisiou pozičný dokument, ktorý obsahuje odporúčania pre čerpanie eurofondov. Z pohľadu EÚ Slovenská republika doteraz nečerpala štruk-

turálne fondy efektívnym spôsobom, a takisto ich nevyužívala najvhodnejším spôsobom.⁴⁵ Odporúčaním je orientácia na sociálne začleňovanie vylúčených rómskych skupín a dôraz na vzdelávanie rómskych detí.

Citované zdroje

1 Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky. Dostupné na internete: http://www.vlada.gov.sk/data/files/2008_programove-vyhlasenie-vlady.pdf

2 <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/173904-smer-riesi-romov-naturalie-a-internatne-skoly/>; <http://www.sme.sk/c/6342263/fico-chce-na-vychode-urad-ktory-tam-je.html>; <http://www.sme.sk/c/6324036/kanik-internatne-skoly-romsky-problem-nevyriesia.html>

3 Tlačová správa Amnesty International k vyjadreniam premiéra: <http://www.changenet.sk/?section=spr&x=653930>

4 Prípád Koky a ďalší proti Slovenskej republike

5 Prípád N.B. proti Slovenskej republike

6 <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=1607>

7 <http://spiskanovaves.korzar.sme.sk/c/6425548/nasilne-sterilizovanu-romsku-zenu-odskodnia.html>; <http://www.sme.sk/c/6418511/strasburg-nepotvrdil-organizovanu-sterilizaciu-romskych-zien.html>; <http://www.sme.sk/c/6417318/za-nepovolenu-sterilizaciu-obet-odskodnime.html>

8 <http://www.amnesty.sk/vyrocnna-sprava-ai-ludske-prava-na-slovensku-v-roku-2012/>

9 <http://www.cvek.sk/uploaded/files/Mensinova%20politika%20na%20Slovensku%202012.pdf>

10 <http://www.sme.sk/c/6409587/splnomocnenec-mosta-bude-dohliadat-aj-na-dotacie.html>

11 <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/statut-splnomocnenca-vlady-sr-pre-narodnostne-mensiny/>

12 <http://www.sme.sk/c/6472045/caplovic-podporil-rozhorcenu-ucitelky-z-vychodu.html>

13 <http://web.eduk.sk/?q=node/33>; <http://www.sme.sk/c/6377675/romske-deti-chcu-udrzat-v-skole-po-cely-den.html>

14 <http://www.sme.sk/c/6537509/desat-pilierov-noveho-romskeho-splnomocnenca.html>

15 Lajčáková, J.; Gallová Kriglerová, E. (2012). Ako vybieliť Rómov alebo integrácia po slovensky. Menšinová politika na Slovensku, 3. – <http://www.cvek.sk/uploaded/files/>

PREHLAD UDALOSTÍ

Mensinova%20politika%203_2012.pdf; Oravec, L.: Protirómska reforma. - <http://nazory.pravda.sk/analyzy-a-postrehy/clanok/74441-protiromska-reforma/>

16 <http://www.sme.sk/c/6560349/bihariova-pollakov-program-je-odsudeny-na-neuspech.html>; <http://hnonline.sk/slovensko/cl-57649350-radicova-romska-reforma-neponuka-nic-nove>

17 <http://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/249484-pocas-pochodu-v-partizanskom-romske-obydliach-chronila-policia/>; <http://www.sme.sk/c/6537115/kalinak-kotleba-nezvladol-ani-spravne-napisat-adresu.html>; <http://roznava.korzar.sme.sk/c/6550611/kotleba-premeral-pozemok-v-osade-nasilnosti-sa-nekonali.html>

18 Viac informácií o ďalších zmenách vyplývajúcich z novely sa dočítate tu: <http://www.sme.sk/c/6541224/funkcia-vicepremiiera-pre-mensiny-definitivne-zanikla.html>

19 <http://www.minv.sk/?romskareformal>

20 <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/248219-pollak-nehadzeme-romov-do-jedneho-vreca/>

21 <http://www.sme.sk/c/6490670/smer-dava-romov-matovicovcom.html>

22 http://www.minv.sk/?vzdelavanie_rk

23 <http://www.sme.sk/c/6577496/zaskolaci-budu-pre-rodicov-drahi.html>

24 Správna cesta - Rómska reforma, vymožitelnosť práva - http://www.minv.sk/?pravo_rr; vzdelanie - http://www.minv.sk/?vzdelavanie_rk

25 <http://poradna-prava.sk/wp-content/uploads/2012/11/PDF-64-KB.pdf>

26 <http://www.ta3.com/clanok/1008620/sud-potvrdil-ze-v-sarisskych-michalanoch-segregovali-ziakov.html>

27 Správa na stiahnutie: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=21938>

28 <http://www.sme.sk/c/6708417/fico-navrhuje-extremne-opatrenia-romske-deti-by-dal-do-internatov.html#>; <http://www.sme.sk/c/6718265/fico-situacia-v-romskej-problematike-je-mimoriadne-vazna.html>

29 <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/275558-osn-kritizuje-sr-za-slabe-usilie-v-boji-proti-diskriminacii-romov/>; <http://www.sme.sk/c/6748177/vybor-osn-kritizuje-slovensko-za-porusovanie-prav-romov.html>

30 <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/275465-suhlas-pacienta-so-sterilizaciou-bude-v-osmich-jazykoch/>

31 <http://poradna-prava.sk/wp-content/uploads/2013/04/PDF-203-KB.pdf>;
<http://poradna-prava.sk/wp-content/uploads/2013/04/PDF-233-KB.pdf>

32 <http://www.teraz.sk/slovensko/kalinak-romovia-reforma-komisar-eu/39602-clanok.html>

33 <http://www.amnesty.sk/tlacova-sprava-viedla-navsteva-v-meste-levoca-k-dokladnemu-preskumaniu-skolskej-segregacie-v-levoci/>

34 <http://spiskanovaves.korzar.sme.sk/c/6762254/ministerstvo-ani-splnomocnenec-vlady-segregaciu-v-levoci-nenasli.html>;
<http://spiskanovaves.korzar.sme.sk/c/6772468/amnesty-tvrdi-ze-deti-v-levocskej-skole-nadalej-segreguju.html>

35 <http://romovia.sme.sk/c/6710978/romov-uz-mozeme-zvyhodnit-pollak-za-to-omylom-nezahlasoval.html>

36 www.zbierka.sk/sk/predpisy/32-2013-z-z-p-35063.pdf

37 <http://ekonomika.etrend.sk/ekonomika-slovensko/fico-zvalil-nezamestnanost-na-romov.html>

38 [http://www.minv.sk/?spravy_rk&sprava=premierove-slova-potvrdzuju-akym-velkym-problemom-je-nezamestnanost-romov-ktora-trapi-nielen-romov-ale-celu-spolocnost](http://www.minv.sk/?spravy_rk&sprava=premierove-slova-potvrdzuju-akym-velkym-problemom-je-nezamestnanost-romov-ktora-trapi-nielen-romov-ale-celu-spolocnost;);
<http://www.webnoviny.sk/ekonomika/romovia-zhorsuju-nezamestnanost-let/683802-clanok.html>

39 http://www.minv.sk/?spravy_rk&sprava=urad-splnomocnenca-vlady-sr-pre-romske-komunity-ziada-o-poskytnutie-spravy-o-policajnem-zasahu-v-lokalite-budulovska-v-moldave-nad-bodvou;
<http://romovia.sme.sk/c/6848617/obete-policajnej-razie-v-moldave-nad-bodvou-prehovorili.html>

40 <http://www.etp.sk/tlacove-vyhlasenie-etp-slovensko-k-policajnemu-zasahu-v-osade-budulovska-v-moldave-nad-bodvou/>

41 http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/csr2013_slovakia_sk.pdf

42 <http://www.webnoviny.sk/slovensko/ek-vycita-slovensku-slaby-pokrok-v-ri/677337-clanok.html>

43 http://www.minv.sk/?spravy_rk&sprava=stanovisko-splnomocnenca-vlady-sr-petra-pollaka-k-sprave-obcianskej-spolocnosti-o-implementacii-strategie-sr-pre-integraciu-romov-do-roku-2020

44 Správa je uverejnená tu: http://www.romadecade.org/egy-cikk.php?hir_id=9270

45 <http://www.sme.sk/c/6600226/neviete-cerpat-fondy-pre-romov-tvrdi-brusel.html>;
<http://romovia.sme.sk/c/6849804/unia-vyzvala-staty-aby-urobili-viac-pre-integraciu-romov.html>;
http://ec.europa.eu/justice/newsroom/discrimination/news/130626_en.htm

Hodnotenie vládnych opatrení v oblasti politik zameraných na Rómov

Pri bilancovaní činnosti vlády v rôznych oblastiach politik zameraných na Rómov sme sa prostredníctvom ankety snažili zmapovať aj názory čo najširšieho okruhu odborníkov z teórie aj praxe. Požiadali sme takmer 50 z nich o zhodnotenie desiatich podľa nášho názoru najdôležitejších udalostí a opatrení z prvého roku súčasnej vlády. Odborníci a odborníčky ich „oznámkovali“ na škále: veľmi pozitívne (1) – skôr pozitívne (2) – ani pozitívne, ani negatívne (3) – skôr negatívne (4) – veľmi negatívne (5). Na základe odpovedí 9 respondentov sme vyrátali priemerné hodnotenie jednotlivých udalostí. Okrem toho viacerí pridali aj slovný komentár.

Odborníci udelili vláde celkovú známku 3,62. S najlepšou odozvou sa stretla novela antidiskriminačného zákona, ktorá rozšírila možnosti realizácie dočasných vyrovnávacích opatrení aj vo vzťahu k národnostným a etnickým menšinám (priemerná známka 1,22). Na druhej strane najnegatívnejšie boli v uplynulom roku vnímané výroky predstaviteľov exekutívy na adresu Rómov (priemerná známka 4,89).

Prinášame vám celkový sumár ankety, ako aj prehľad najzaujímavejších slovných komentárov k jednotlivým otázkam (jeden z respondentov využil možnosť uviesť komentáre v anonymizovanej podobe). Expertov a expertky sme poprosili aj o 2 odporúčania vláde, ktoré nájdete na konci článku.

Všetkým respondentom a respondentkám ďakujeme za vyplnenie ankety a za ochotu podeliť sa o názory.

1. Ako hodnotíte zmeny v kompetenčnom zákone (zrušenie postu podpredsedu vlády pre ľudské práva, presun Úradu splnomocnenca pre rómske komunity pod Ministerstvo vnútra SR)?	4,22
2. Ako hodnotíte obsah 10 pilierov „Rómskej reformy“?	4,11
3. Ako hodnotíte doposiaľ predstavené časti „Rómskej reformy“?	4
4. Ako hodnotíte novelu antidiskriminačného zákona (možnosť dočasných vyrovnávacích opatrení aj na základe etnicity)?	1,22
5. Ako hodnotíte implementáciu celodenného výchovného systému (CVS)?	3
6. Ako hodnotíte plnenie Stratégie Slovenskej republiky pre integrácii Rómov do roku 2020 a akčných plánov Dekády začleňovania rómskej populácie?	3,78
7. Ako hodnotíte proces prípravy programového obdobia čerpania fondov EÚ 2014-2020?	3,56
8. Ako hodnotíte úroveň participácie Rómov a Rómok na tvorbe verejných politík?	3,67
9. Ako hodnotíte verejné vystupovanie vládných predstaviteľov v poslednom roku vo veciach týkajúcich sa Rómov?	4,89
10. Ako hodnotíte pôsobenie Petra Polláka na poste splnomocnenca vlády pre rómske komunity?	3,75
CELKOVÉ HODNOTENIE	3,62

1 Ako hodnotíte zmeny v kompetenčnom zákone (zrušenie postu podpredsedu vlády pre ľudské práva, presun Úradu splnomocnenca pre rómske komunity pod Ministerstvo vnútra SR)?

Priemerná známka: 4,22

Marek Hojsík Symbolicky je to veľká škoda a ďalší jasný odkaz, že súčasná tzv. „sociálno-demokratická“ vláda v skutočnosti nezdieľa ľudskoprávne hodnoty modernej európskej ľavice. V praktickej rovine však vždy skutočný prínos pozície člena vlády zodpovedného za súvisiace témy menšín a ľudských práv závisel od osoby, ktorá túto pozíciu zastávala. V prípade pasívneho alebo dokonca nekompetentného podpredsedu vlády pre ľudské práva a menšiny existencia alebo neexistencia tejto pozície nie je dôležitá. Dokonca môže byť v dôsledku nekompetentnosti podpredsedu vlády škodlivá.

Kálmán Petőcz Do značnej miery sa narušila možnosť trvalo udržateľného, systémového prístupu k tvorbe a implementácii ľudskoprávných politik, pričom skutočne systémový a udržateľný prístup k riešeniu tejto problematiky na Slovensku z rôznych dôvodov neexistoval doteraz nikdy. Myslím, že ani najnovšia novelizácia kompetenčného zákona zásadným spôsobom tento problém nerieši. Ministrom zahraničných vecí sa právomoci rozširujú o „koordináciu ľudskoprávných politik“. Skutočným problémom je však tvorba a hlavne *implementácia* ľudskoprávných politik, čo bolo (či malo byť) úlohou zrušeného podpredsedu vlády. Nevýhodnosť súčasného riešenia jasne ukázal aj proces prípravy ľudskoprávnej stratégie, s ktorou si – objektívne vzaté – MZVaER nedokázalo celkom poradiť a po jeden a pol roku sa rozhodlo, že celý proces začne odznova, napriek existencii slušného odborného podkladu pripraveného externými odborníkmi. Splnomocnenec pre rómske komunity je na rozdiel od splnomocnenca pre národnostné menšiny síce „priradený“ k riadnemu členovi vlády, tým je však minister vnútra. Takéto riešenie len posilňuje stereotyp, že problematika začleňovania Rómov je prioritne bezpečnostnou otázkou, pri ktorej hlavnou úlohou štátu je „nastolovanie poriadku“ vo vzťahu k neprispôsobivým občanom.

Zuzana Poláčková Uvedené témy považujem za prierezové, ich zaštieňovanie jedným rezortom ich symbolicky spája s agendou konkrétneho rezortu, čo nepovažujem za správne. Úrad vlády sa reálne vzdal svojej úlohy ochrancu ľudských práv, do dnešného dňa som nezaregistrovala žiadne reálne vysvetlenie, prečo k takejto zmene došlo.

Expert Samotné inštitucionálne zmeny nepovažujem za kľúčové. Aj v inom inštitucionálnom nastavení by boli možné účinné politiky. Samozrejme, predmetné zmeny sú dobrou indikáciou vnútorného nastavenia a odhodlania ich realizátorov.

2 Ako hodnotíte obsah 10 pilierov „Rómskej reformy“?

(http://www.minv.sk/?10zasad_RR)

Priemerná známka: 4,11

Marek Hojsík Prázdne klišé, ktoré populisticky vychádza z protirómskych stereotypov a iba opakuje to, čo hovorili predchádzajúce garnitúry. Nič nové a nič konkrétne... Zároveň je premárnenou príležitosťou; prvá jednofarebná vláda od pádu komunizmu, ktorá sa ideovo hlási k sociálnej demokracii a ktorej premiér sa navyše teší mimoriadnej podpore verej-

nosti, mala moc na to, aby radikálne zmenila diskurz o začleňovaní Rómov a o vzťahu Rómov a nerómov.

Laco Oravec Desať tém, ktoré majú predstavovať východiská spoločnej iniciatívy strán SMER a OĽaNO pod názvom Rómska reforma, považujem za najtvrdšie a najrepresívnejšie politické stanovisko v ostatných rokoch. V tomto „desatore“ úplne absentuje ľudskoprávny a humanistický prístup k riešeniu situácie rómskych komunit, ako aj snaha o progresívne prístupy. Dovolím si preto povedať, že 10 pilierov Rómskej reformy je akýmsi anticigánskym memorandom frustrovanej majority.

Zuzana Poláčková Oceňujem snahu splnomocnenca situáciu riešiť (aj keď zatiaľ nemožno hodnotiť reálne opatrenia). Na druhej strane spôsob, akým chce situáciu riešiť, a rétorika, ktorou tieto riešenia vysvetľuje a komunikuje s verejnosťou, sa mi javia nevhodné a ohromne nebezpečné.

Miroslav Pollák Obsah zatiaľ nebol prezentovaný. Prezentované boli iba vágne všeobecné politické zlepenice účelových hesiel. Tzv. Rómska reforma v skutočnosti neexistuje.

3 Ako hodnotíte doposiaľ predstavené časti „Rómskej reformy“?

(<http://www.minv.sk/?romskareforma1>)

Priemerná známka: 4

Jana Dubovcová Mám obavy z realizácie niektorých navrhovaných filozofií, napríklad „zásluhovosť“ pri sociálnych dávkach nemá miesto. Pri pracovnej odmene áno. Obávam sa represie.

Marek Hojsík Doposiaľ predstavené časti reformy sa dajú hodnotiť ako mimoriadne negatívne z dvoch aspektov – technického – ani tie časti, ktoré predstavené boli, neboli pripravené technicky kvalitne, čo svedčí o tom, že vláda skutočne tejto téme nepripisuje dôležitosť, aj obsahového – vychádzajú z logiky represie a viktimizácie chudoby, a tak pokračujú v trende nastavenom ešte za pôsobenia ministra Kaníka.

Laco Oravec Doteraz predstavené 2 zo 6 častí reformy sú skôr znôškou individuálnych nápadov pár politikov ako serióznym koncepčným materiálom. Aj keď popri mnohých reštriktívnych opatreniach obsahujú aj viacero pozitívnych zámerov, kvalita ich rozpracovania je veľmi nízka. Navyše „Rómska reforma“ nebola predmetom širokého pripomienkovania a nikdy nebola schválená ani vládou, ani politickými stranami, preto ju nemožno považovať za záväzný dokument.

Kálmán Petőcz Prvé konkrétne návrhy ministerstva vnútra v rámci nového súboru opatrení len potvrdzujú tendenciu uprednostňovať reštriktívne kroky pred vzájomne koordinovanými a prepojenými komplexnými riešeniami zahŕňajúcimi vzdelávaciu, hospodársku, sociálnu, majetkovoprávnu, bytovú a imanentne ľudskoprávnu aspekty. Pre mňa je otáznosť, do akej miery súčasná vláda považuje za záväznú Stratégiu SR pre integráciu Rómov do roku 2020 schválenú predchádzajúcou vládou v januári 2012 a následne zaslanú do Bruselu.

Jarmila Vaňová Bližšie poznám len časť o vzdelávaní a kým veci nie sú overené a aplikované do praxe, nedajú sa ani hodnotiť. Vzdelanie ostáva jednou z priorit. Pozitívne z predstaveného vnímam povinnú predškolskú prípravu.

Expert Veľmi negatívne hodnotím celú ideu „Rómskej reformy“ ako takej, vrátane procesu jej kuloárnej tvorby. Vláda by sa mala držať schválenej stratégie, ktorá bola prijatá v riadnom procese a obsahuje dostatočné množstvo opatrení na efektívne inkluzívne politiky.

4 Ako hodnotíte novelu anti-diskriminačného zákona (možnosť dočasných vyrovnávacích opatrení aj na základe etnicity)?

Priemerná známka: 1,22

Jana Dubovcová Nie je pravda, že všetci máme rovnakú štartovaciu možnosť. Bez dočasných vyrovnávacích opatrení možno dosiahne jednotliviec zmenu svojich pomerov individuálne, ale celej skupine ľudí a väčšinovej spoločnosti sa zmena nepodarí.

Marek Hojsík Je možné, že toto opatrenie zostane najprogressívnejším opatrením prijatým za súčasnej vlády R. Fica. Považujem uzákonenie možnosti dočasných vyrovnávacích opatrení vo forme, aká bola schválená, za veľké a pozitívne prekvapenie. To, či toto opatrenie bude mať skutočne aj nejaký dopad, však závisí od toho, či budú dočasné vyrovnávacie opatrenia uplatňované v praxi. Štátne inštitúcie by v tomto smere mali ísť príkladom a byť pionierom v presadzovaní afirmatívnej akcie. Represívny diskurz a opatrenia navrhované súčasťou vládou ma však v tomto smere naplňajú skepsou.

Kálmán Petőcz Problém je rovnaký ako v prípade pôvodného antidiskriminačného zákona (ADZ) a všetkých zákonov: implementácia a vymožiteľnosť. Až keď všetky oprávnené subjekty budú vedieť, ako s touto možnosťou naložiť a budú ju aktívne využívať a až keď súdy budú vedieť novelizovaný ADZ uplatňovať, vtedy budeme môcť povedať, že to malo zmysel.

Zuzana Poláčková Osobne mám z tej novely radosť, myslím, že to je veľmi zásadná vec. Otázkou je, ako bude novela uplatňovaná v praxi, keďže som nevidela žiadne vykonávacie opatrenia alebo návrhy programov, ktoré by viedli k jej aplikácii.

Jarmila Vaňová Novela je viac ako potrebná, možnosť vyrovnávacích opatrení na základe etnicity mi chýbala už pri schvaľovaní samotného antidiskriminačného zákona. Slovensko vo vzťahu k Rómom potrebuje aspoň na určitý čas tieto opatrenia na základe novely uplatňovať v praxi.

5 Ako hodnotíte implementáciu celodenného výchovného systému (CVS)?

Priemerná známka: 3

Jana Dubovcová Deti sú členmi rodiny a pracovať treba s celými rodinami a, čo je ťažké, na princípe získavania a dobrovoľnosti. Povinne celodenne vychovávať deti mimo rodiny neprinesie trvalú pozitívnu zmenu. Dať šancu na zmenu a povinne „prevychovávať“ sú dve úplne rozdielne filozofie.

Laco Oravec Podľa dostupných informácií bude národný projekt zavádzajúci celodenný výchovný systém ďalším fiaskom z oblasti rómskej

verejnej politiky. Je ťažké pomenovať jednoznačnú príčinu, domnievam sa však, že negatívnu rolu tu zohrala aj byrokratickosť a rigidnosť manažmentu štrukturálnych fondov.

Jarmila Vaňová Celodenný systém nerieši problém, len jeho dôsledok. Môže pomôcť určitým jednotlivcom, no nevnímam ho ako komplexné riešenie. Nie je možné riešiť vzdelávanie detí len na základe takejto formy, je treba ponúknuť aj iné alternatívy a tiež trvať na bežnom vzdelávaní – bez rôznych prívlastkov, ktoré naznačujú nejakú špeciálnosť, inakosť. Zodpovednosť je treba prenášať na rodiny, no treba im vytvoriť možnosti na zlepšenie situácie. Nie je dobré, ak štát tú zodpovednosť berie len na seba (zatiaľ nám stačí, ak „vytrhneme“ deti z málo podnetného prostredia na čo najdlhšie...).

Expert Ako ideu CVS nezavrhujem, aj keď jej inkluzívny charakter je otáznym. Praktická implementácia pravdepodobne zlyhala na nedostatočnej podpore škôl, najmä pri materiálnom zabezpečení.

6 Ako hodnotíte plnenie Stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 a akčných plánov Dekády začleňovania rómskej populácie?

Priemerná známka: 3,78

Jana Dubovcová Je veľmi dobrá, ale nezačala sa so skutočným nasadením realizovať, preto jej hrozí osud dobrých dokumentov – v zásuvke písacieho stola.

Marek Hojsík Dlhodobým problémom slovenských vlád je diskontinuita v strategickom plánovaní a realizácii dlhodobých politik (tento problém sa netýka iba stratégie začleňovania Rómov), a tak isto vo formalistickom prístupe k medzinárodným záväzkom v oblasti začleňovania Rómov. Toto sa týka aj súčasnej vlády R. Fica. Väčšina štátnej správy a vládnych garnitúr zjavne nevnímajú národnú stratégiu a akčný plán Dekády ako vlastné záväzky, ale ako čosi zdedené alebo vnútené, a tak k nim aj pristupuje.

Laco Oravec Stratégia a Dekáda sa momentálne javia byť „mŕtvymi“ dokumentmi. Napriek opatrnému prihláseniu sa vlády k týmto strategickým materiálom je ich reálne napĺňanie nulové. To možno najlepšie doložiť skutočnosťou, že doteraz nebola vypracovaná správa o realizácii Stratégie a Dekády po roku od ich schválenia.

Miroslav Pollák Ak sa niečo plní, tak zo zotrvačnosti a navzdory „záujmu“ zodpovedných. Hodnotiace a monitorovacie správy neexistujú.

Jarmila Vaňová Každá stratégia je len pekne popísaným papierom, v reálnom živote Rómov sa síce veci menia, ale viac-menej k horšiemu. Takže neverím stratégiám, ktoré požadujú či predpokladajú, že rodina bez uspokojenia základných životných potrieb bude rozmýšľať nad vzdelaním svojich detí. Dekáda je jeden podvod na Rómoch. Hovoríme o začleňovaní Rómov, a tí ani nevedia, ako by sa už mali začleniť, lebo nikto im to ani nikdy nepovedal. Nepochybujem o tom, že výsledky oboch týchto dokumentov budú „pozitívne“...

7 Ako hodnotíte proces prípravy programového obdobia čerpania fondov EÚ 2014–2020?

Marek Hojsík Agenda začleňovania Rómov nemá medzi politikmi hovorcu a obhajcu – teda nemá kto artikulovať a presadzovať záujmy a priority tejto agendy ani v oblasti programovania obdobia 2014–2020. Žiaden slovenský politik nebol nebol doteraz schopný verejne predstaviť konzistentný, realistický a merateľný súbor cieľov a aktivít (vrátane ich finančného krytia), na ktoré majú byť v období 2014–2020 využívané fondy EU, a následne sa snažiť tieto ciele a aktivity politicky presadzovať s využitím podpory občianskej spoločnosti, záujmových skupín a samotných Rómov. Zároveň sa pokračuje v logike, že sociálne začleňovanie Rómov ako celok má byť financované z fondov EU a nie primárne zo štátneho rozpočtu.

Laco Oravec Kým nebude známy definitívny návrh alokácie eurofondov v budúcom programovacom období pre rómske komunity, je predčasné ho hodnotiť. Počas samotnej prípravy nového systému a rozdelenia európskych zdrojov sa však podľa mňa celkom sľubne zohľadnili doterajšie skúsenosti, ako aj návrhy odbornej verejnosti. Na druhej strane, s objemom prostriedkov vo výške 300 miliónov Eur pre Rómov nemožno byť spokojný.

Zuzana Poláčková Proces je pomerne dobre podchytený z technického pohľadu (príprava dokumentov, pripomienkovanie, spolupráca s EK). Podľa môjho názoru však chýba politické zastrešenie, ktoré by mal zabezpečiť splnomocnenec. Ten formálne deklaruje podporu stratégiu, ktorú presadzuje úrad, nie som však presvedčená, či má dostatočnú politickú podporu, aby túto stratégiu presadil aj v rámci dohôd na politickej úrovni. Otázna je i celková vízia využívania eurofondov a výsledok, ktorý by mali krajine priniesť. Myslím, že úrad splnomocnenca nejakú víziu má, nie som si však istá, nakoľko ju možno uplatniť v širšom kontexte a zrealizovať tak, aby z nej profitovali aj najchudobnejšie skupiny občanov SR.

8

Ako hodnotíte úroveň participácie Rómov a Rómov na tvorbe verejných politik?

Priemerná známka: 3,67

Jana Dubovcová V treťom desaťročí po zmene politického systému by sme takúto otázku už ani nemali mať. Ale máme ju, pretože Rómovia sa minimálne zúčastňujú na tvorbe verejných politik.

Laco Oravec Keďže súčasná vláda a Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity rezignovali na štandardné procesy tvorby verejných politik zameraných na Rómov a väčšina opatrení sa realizuje spontánne a bez verejnej diskusie, o skutočnej participácii ani nemožno hovoriť. K rôznym stretnutiam na rôznych úrovniach síce dochádza, ale to možno považovať skôr za akýsi politický folklór.

Zuzana Poláčková Politika splnomocnenca je posilňovať „rómsky aspekt“ na úrade splnomocnenca - na vedúcich pozíciách sú Rómovia. Rovnako posledný High Level Event v Košiciach (pokračovanie medzinárodného stretnutia na vysokej úrovni v máji 2013 s cieľom zhodnotiť efektívne využívanie financií zo štrukturálnych fondov Európskej únie zameraných na inklúziu Marginalizovaných rómskych komunit – pozn. red.) oživila účasť niekoľkých rómskych lídrov. Obávam sa však, že neviem túto otázku posúdiť, pretože ma naozaj nikdy nezaujímalo, či je politika navrhnutá a presadená Rómom alebo nerómom.

Jarmila Vaňová Rómovia nikdy netvorili verejné politiky SR. Určitým spôsobom sa na nich podieľali najmä cez Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Niekoľko Rómov pôsobilo či pôsobí v určitých poradných pozíciách. Doteraz sa im však nepodarilo presadiť zásadné systémové návrhy vo vzťahu k rómskej národnostnej menšine. Napríklad, pokiaľ ide o čerpanie dotácií zo štátneho rozpočtu (kultúra národnostných menšín MK SR), Rómovia si nikdy sami nezadefinovali priority podpory a potreby vo vzťahu k rozvoju kultúry, jazyka, identity. Nikdy neboli zvolaní reprezentatívni Rómovia, predstavitelia komunity, aby o tom čo i len diskutovali.

Expert Domnievam sa, že rómski obyvatelia a ich mimovládne organizácie nie sú osobitne znevýhodnení pri tvorbe politik v porovnaní s inými občianskymi organizáciami a jednotlivcami. Reálna participácia Rómov je, bohužiaľ, vo veľkej miere závislá na ich pripravenosti podieľať sa na obdobných procesoch.

9

Ako hodnotíte verejné vystupovanie vládných predstaviteľov v poslednom roku vo veciach týkajúcich sa Rómov?

Priemerná známka: 4,89

Ktorý výrok podľa Vás činnosť súčasnej vlády v jej prvom roku najlepšie vystihuje?

Marek Hojsík Výrok premiéra Fica, že Slovensko síce má vysokú mieru nezamestnanosti, ale tá je prevažne tvorená nezamestnanými Rómami, ktorí toto číslo našej krajiny zvyšujú. V tomto výroku sa koncentruje celý veľmi komplexný problém sociálneho vylúčenia Rómov na Slovensku: rasistické vyčleňovanie Rómov z komunity občanov Slovenska (to nie je naša nezamestnanosť, ale ich), ich viktimizácia za problémy spoločnosti (oni sú vinní, že máme vysokú nezamestnanosť) a nezáujem a/alebo neschopnosť problémy sociálneho začleňovania Rómov riešiť (konštatovanie problému bez toho, aby sa navrhlo riešenie).

Laco Oravec V uplynulom roku sme mali možnosť vypočuť si zbierku asi najxenofóbnejších výrokov z úst čelných predstaviteľov štátu. Navyše výrok premiéra o potrebe ústupkov v ľudských právach vyvoláva až mrazivé spomienky na totalitné obdobia, ktoré sme zažili.

Kálmán Petőcz „Stáva sa módnou zvyklosťou, že od menšín na Slovensku vidáme najmä požadovačnosť, ale nijaké povinnosti voči štátu. Skôr natiahnuté ruky, zato takmer minimálne pestovanie občianskych cností“. Nepochopenie podstaty a zmyslu ľudských práv a ich vzťahu k plneniu občianskych povinností.

Miroslav Pollák Po násilnom zákroku v Moldave nad Bodvou odznelo (myslím, že z úst najvyšších predstaviteľov Policajného zboru SR): „Polícia už má rešpekt!“.

Jarmila Vaňová Komentáre pána premiéra Roberta Fica, že Slovensko ako krajina nie je prioritne určené menšinám, že Rómovia sú hlavnou príčinou vysokej nezamestnanosti. A „slovičkarenie“, keď sa kompetentní pokúšajú deliť Rómov na slušných a neslušných.

Expert „Máme obce, kde nám tak prudko stúpa počet rómskych spoluobčanov, že zrazu zisťujeme, že budú môcť voliť vlastných primátorov, vlastných starostov.“ (Robert Fico)

Ako hodnotíte pôsobenie Petra Polláka na poste splnomocnenca vlády pre rómske komunity?

Priemerná známka: 3,75

Jana Dubovcová Zatiaľ čakáme na činnosť, ktorú pripravuje. Prípravná fáza je dôležitá a zrejme ju už dokončuje. Uvidíme.

Marek Hojsík Reprodukujú rasistický a represívny diskurz, hoci vie (alebo v minulosti vedel), že ďalšia represia problém nevyrieši, naopak ho ešte viac vyhrotí a používaná rétorika ešte viac zvýši protirómske napätie. Nie je schopný alebo nemá politickú odvahu sa verejne a zásadne postaviť k strategickým témam (programovanie EU fondov a stanovenie priorít, zmena diskurzu, stanovenie si niekoľkých zásadných inkluzívnych, nie represívnych, politik a ich zásadne presadzovanie). Zle komunikuje – verejne sa komunikujú iba represívne tézy a jeho osoba (návšteva obcí, kultúrne a spoločenské podujatia), nie však omnoho rozsiahlejšia činnosť úradu (príprava štrukturálnych fondov, ktorá akoby ale nemala politickú podporu samotného splnomocnenca, projekt Progress, zaujímavé nastavené priority podpory v rámci grantovej schémy a podobne). Lepšou komunikáciou by mohol efektívnejšie presadzovať svoje ciele v oblasti inklúzie Rómov, ktoré často nie sú dostatočne konkrétne známe ani odbornej verejnosti. Nepôsobí dôveryhodne, jeho vystúpenia vyznievajú často tak, že jeho hlavnou snahou je zapáčiť sa väčšinovému obyvateľstvu aj za cenu potlačenia záujmov Rómov.

Laco Oravec Poslancovi a splnomocnencovi Petrovi Pollákovi nemožno uprieť snahu. Na druhej strane východiská jeho politik a kvalita procesov ich tvorby sú veľmi neuspokojivé.

Kálmán Petőcz Veľmi obmedzené možnosti aktívneho ovplyvňovania politik, čiastočné prispôsobenie sa očakávaniam politikov v negatívnom zmysle, obmedzená schopnosť presadzovať svoje pôvodné zámery. Nejasnosť mandátu.

Zuzana Poláčková Úprimne musím povedať, že Petra Polláka mi je v podstate ľúto, pretože s jehou osobou sa spájajú veľké očakávania a osobne veľmi pochybujem, že v súčasnom spoločensko-politickom nastavení čo i len malú časť z nich dokáže naplniť. Rovnako sa obávam, že splnomocnenec často nie je úplne jednoznačný a je zložitá čítať jeho skutočné úmysly. Snažím sa neveriť, že niektoré vyjadrenia naozaj myslí tak, ako ich hovorí. Rovnako musím povedať, že mi je veľmi ľúto niektorých zamestnancov úradu splnomocnenca, ktorí podávajú fantastické a nadľudské výkony a zdá sa, že nemajú takmer žiadnu reálnu podporu.

Jarmila Vaňová Pozitívne je, že je to vzdelaný Róm. Tiež je dobré, že sa usiluje o to, aby sa čo najviac Rómov podieľalo na práci s Rómami, že ich chce čo najviac do riešení zainteresovať, pretože bez Rómov to nepôjde.

Aké dve odporúčenia by ste dali vláde do zvyšku volebného obdobia?

Marek Hojsík 1. Kvalitne pripraviť programové obdobie EU fondov 2014–2020. 2. Zapať v praxi uplatňovať dočasné vyrovnávacie opatrenia.

Laco Oravec 1. Zodpovedne a poctivo realizovať vládnu Stratégiu SR pre integrácie Rómov do roku 2020. 2. Inicovať stabilný a vecný dialóg so všetkými relevantnými aktérmi v oblasti inklúzie rómskych komunít.

Zuzana Poláčková 1. Posilniť kompetencie Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity najmä v súvislosti s prípravou a implementáciou štrukturálnych fondov a politik, ktoré môžu byť z týchto prostriedkov financované.

Miroslav Pollák 1. Aktualizovať Stratégiu SR pre integráciu Rómov SR do 2020 a začať ju seriózne plniť. 2. Odborne pripraviť nové programovacie obdobie so špecifickým zameraním na oblasť integrácie Rómov (ideálne s vlastným operačným programom).

Expert 1. Sústrediť sa na úpravu systému čerpania eurofondov a efektívne využitie týchto prostriedkov. 2. Vybrať 5 kľúčových opatrení, ktorým bude venovaná maximálna priorita.

2013

Keď sme sa ako Občianske združenie eduRoma vo februári 2012 začali angažovať v škole v Šarišských Michaľanoch pri naplnení rozsudku o desegregácii rómskych žiakov, pomerne rýchlo sme zistili, že naše poradenstvo a asistencia pri vytváraní modelu inkluzívneho vzdelávania nemá oporu v súčasnej školskej politike. Preto aj tých zopár škôl, ktoré dnes slúžia ako príklad dobrej praxe, môžu začať časom opäť oddeľovať rómske a nerómske deti.

Podľa údajov Svetovej banky žije 80% slovenských Rómov v malých mestách a v obciach. Tento fakt je určujúci aj pre našu prácu pri odstraňovaní segregácie rómskych žiakov a pri vytváraní modelu inkluzívneho vzdelávania v škole v Šarišských Michaľanoch. Z jednoduchého dôvodu – sledujeme, že práca s učiteľmi, rodičmi a žiakmi je adresnejšia a postupné vytváranie pozitívnych vzorov v zmiešaných kolektívach podlieha sociálnej kontrole viac v menšej obci v porovnaní s veľkými anonymnými mestami. Postupné „topenie ľadov“ medzi rómskymi a nerómskymi deťmi následne ovplyvňuje aj postoje rodičov, ktorí majú často rozhodujúce slovo pri ďalšom smerovaní školy. Keď sme sa v priebehu leta na pracovnom stretnutí dohodli zrušiť potrebu informovaného súhlasu pre integráciu rómskych detí do zmiešaných tried, stretli sme sa na začiatku školského roka s nesúhlasom rómskych rodičov, ktorí nechceli, aby sa ich deti učili v zmiešaných triedach. V tomto prípade sa osvedčilo len trpezlivé vysvetľovanie o výhodách zmiešaných tried.

Ponúka sa však aj opačný príklad. Deň po návrate z trojdňového vzdelávacieho výletu, ktorý sme zorganizovali pre zmiešanú skupinu žiakov v septembri v Bratislave, navštívili školu dvaja nerómski rodičia a požadovali od riaditeľa, aby sa ich deti stravovali v jedálni spoločne s rómskymi spolužiakmi. Problém oddeleného stravovania má však v škole hlbšiu súvislosť. Prevádzka školských jedální spadá pod originálnu kompetenciu obce. Nedostatok finančných prostriedkov prispel k tomu, že rómski žiaci (dnes už iba na 2. stupni) dostávajú namiesto teplého obeda len suchú stravu, ktorú nekonzumujú v jedálni, ale v triedach počas prestávky. Po našich rokovaníach so zástupcami Ministerstva školstva SR boli napokon z dotačnej schémy Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity uvoľnené finančné prostriedky na kúpu konvektomatu, kuchynskej pece, ktorá zabezpečí rýchlejšiu prípravu väčšieho objemu teplých jedál pre všetkých 425 detí v zákonom stanovenom časovom limite 120 minút. Takže onedlho sa hádam splní aj požiadavka dvoch nerómskych rodičov o spoločnom stravovaní.

V Šarišských Michaľanoch sa pasujeme aj s problémom, ako vytvoriť stabilný a dobre organizovaný multidisciplinárny tím odborníkov, ktorý by dokázal naplňať potreby každého žiaka. Do tohto tímu patria predovšetkým učiteľ, špeciálny pedagóg, dobrovoľník, ale tiež školský psychológ, sociálny pracovník či asistent učiteľa. Z pohľadu „stabilného tímu“ je s poslednými troma profesiami dlhodobý finančný problém. Hoci podľa zákona o pedagogických zamestnancoch môže škola disponovať aj školským psychológom, v praxi ide skôr o prepych, najmä z dôvodu nedostatku účelovo viazaných finančných prostriedkov pre túto pozíciu. Aj terénny sociálny pracovník je stále financovaný prostredníctvom projektov, jeho pozícia nie je zakotvená v domácej legislatíve a nie je financovaná zo štátneho rozpočtu. Asistent učiteľa zas podlieha len nenormatívnemu príspevku z ministerstva školstva. Jed-

nou z hlavných výziev našej činnosti je práca so samotnými učiteľmi. Iste aj dnes pociťujeme z ich strany veľkú rezistenciu k zmenám. Neosvedčili sa nám napríklad doterajšie školenia učiteľov mimo školy počas víkendov. Nie všetci učители sa ich chceli zúčastňovať a boli pre nás aj časovo a najmä finančne náročné. Učители nás okrem iného upozorňovali, že by potrebovali skôr praktické príklady ako teoretické poznatky o inkluzívnom vzdelávaní. Ťažisko práce s učiteľmi sme preto presunuli priamo do školy. Tento rok v škole otvárame prvé centrum kooperatívneho učenia, v ktorom sa učители budú môcť naučiť počas vyučovacích hodín nové techniky výučby v zmiešanej triede pod supervíziou odborníkov.

Inými slovami, odstraňovanie akejkoľvek formy diskriminácie v školách je v súčasnosti ponechané len na nezávislé iniciatívy a postoje jednotlivcov. Hlavnou otázkou preto pre nás zostáva, ako celý proces desegregácie a postupného vytvárania modelu inkluzívneho vzdelávania v škole dlhodobo udržať. Pretože inak môže časom dôjsť k opätovnej segregácii, teda k návratu k pôvodnému stavu, za ktorý bola škola v Šarišských Michaľanoch pred rokom odsúdená.

Prirodzene sa preto začíname pýtať na (ne)činnosť Štátnej školskej inšpekcie a metodicko-pedagogických centier. Inšpekcia, ktorá má dohliadať na kvalitu vzdelávania, kontroluje iba formálnu stránku vyučovania (triedna kniha, nástenka, evidencia žiakov a pod.). Navštívil som dokonca školy, do ktorých inšpekcia nevkročila viac ako desať rokov. Žiaľ, tak ako problém segregácie rómskych žiakov ani potreba transformácie školskej inšpekcie sa nezadajú byť témami pre ministerstvo. Ideálne by bolo zrušiť inštitút školskej inšpekcie. Jej činnosť by podľa mojej mienky mali prebrať metodicko-pedagogické centrá (MPC), ktoré by sa tak stali integrovanými inšpekčno-metodickými centrami zameranými na monitorovanie kvality vyučovania a súčasne by školám poskytovali potrebné poradenstvo a supervíziu.

Pri odstraňovaní segregácie a nerovného zaobchádzania v školách sa teda javí diskusia o hodnotovom zakotvení školy oveľa naliehavejšou ako bezbrehé prijímanie vyhlášok, metodických usmernení a zákonov, ktoré ďalej iba „betónujú“ súčasný stav školstva na Slovensku. Podstatný problém vzdelávacieho systému vidím preto v chýbajúcej ekvite, teda zásade rovnosti a spravodlivosti, ktorej by sa vedela prispôbiť školská prax.

Školská politika na Slovensku nie je segregáčna a nediskriminuje sama o sebe. Povedal by som, že je skôr neutrálna, pretože v súčasnosti nevychádza zo žiadnej filozofie a jasne ukotvených hodnôt. Jej súčasný stav by som pokojne prirovnal k porevolučnému stavu spoločností, ktoré spravidla vykazujú historicky najväčší nárast sociálnej deviácie, pretože v nich „zo dňa na deň“ prestali platiť zaužívané pravidlá a hodnoty, pričom tie nové platia ešte nezačali. Asi v takomto „hodnotovom vzduchoprázdne“ uviazla školská politika na Slovensku, ktorá sa iba nečinne prizera diskriminácii tisícok rómskych detí v školách.

Prvý rok druhej vlády Roberta Fica v oblasti využívania eurofondov na sociálne začleňovanie Rómov bol vo veľkej miere určený záverečnou fázou súčasného sedemročného programového a rozpočtového cyklu štrukturálnych fondov², ktorý sa končí v roku 2013. Vláda preto má už iba veľmi obmedzené možnosti na vykonanie závažnejších zmien vo využívaní štrukturálnych fondov a jej pozornosť sa musí sústreďovať na prípravu nasledujúceho programového obdobia 2014–2020.

Komplexný prístup

Na začiatku programového obdobia 2007–2013 vkladala európska odborná verejnosť veľkú nádej do slovenského *Komplexného prístupu k rozvoju marginalizovaných rómskych komunit* (tzv. „komplexný prístup“), ktorý sa mal realizovať na základe zdola vytváraných lokálnych stratégií komplexného prístupu (známych pod skratkou „LSKxP“). Tento integrovaný územný program, ktorého hlavnou myšlienkou bolo strategické plánovanie a koncentrácia rôznych intervencií (projektov financovaných z rôznych operačných programov – z Európskeho sociálneho fondu (ESF), ako aj z Európskeho fondu regionálneho rozvoja (ERDF)) do územného a sociálneho rozvoja obcí s marginalizovanými rómskymi komunitami (MRK), rámcovo pripravovala od roku 2005 bývalá splnomocnenkyňa Klára Orgovánová. Avšak po jej výmene Ficovou vládou v roku 2007 došlo v detailnom nastavení programu a neskôr aj v jeho implementácii k závažným pochybeniam, v dôsledku ktorých môžeme komplexný prístup na Slovensku na konci programového obdobia vyhodnotiť ako neúspešný.

Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť (SGI) vypracoval hodnotiacu štúdiu, ktorá analyzuje implementáciu komplexného prístupu na Slovensku v programovom období 2007–2013.³ Štúdiá identifikovala hlavné pochybenia v nastavení a implementácii programu, ktoré viedli k jeho zlyhaniu.

Slabá koordinácia jednotlivých administratívnych hráčov zapojených do implementácie komplexného prístupu a personálna a politická diskontinuita na Úrade splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity ako hlavného garanta komplexného prístupu mala za následok nekonšistentné zmeny a presadzovanie rôznych parciálnych záujmov pri programovaní prístupu. Úrad pritom nemal reálne riadiace právomoci vo vzťahu k jednotlivým rezortným operačným programom nevyhnutné pre efektívne plnenie úlohy garanta a koordinátora komplexného prístupu. Operačné programy boli navrhnuté pred schválením programu komplexného prístupu, a preto neobsahovali dostatočné možnosti implementácie lokálnych stratégií komplexného prístupu (oprávnené aktivity, oprávnené výdavky, indikátory a podobne). Medzi inštitúciami a aktérmi na Slovensku neexistovala zhoda ohľadom očakávaných vstupov, výstupov a výsledkov programu komplexného prístupu. Na mnohých územiach tak komplexný prístup v konečnom dôsledku nepriniesol žiaden viditeľný prínos.

Počet schválených lokálnych stratégií (152) bol omnoho vyšší, než bolo pôvodne plánované (7 ročne), v dôsledku čoho Úrad splnomocnenca pre rómske komunity nebol schopný obciam poskytovať technickú pomoc pri príprave LSKxP, jednotlivých projektov a ich implementácii, a tým pádom ani garantovať kvalitu a zmyslupnosť LSKxP a jednotlivých projektových zámerov. Obciam napokon nebola poskytovaná žiadna skutočná technická pomoc a úrad splnomocnenca v roku 2008 upustil od predkladania skutočných lokálnych stratégií a ako

LSKxP nazval iba súbor projektových zámerov (bez preukázania, že tvoria jeden strategický celok). Výsledkom bolo, že mnohé schválené LSKxP boli veľmi nekvalitné a neprinášali žiadnu pridanú hodnotu v sociálnej inklúzii MRK.

Vo fáze implementácie mala slabá koordinácia za následok, že po schválení LSKxP úradom splnomocnenca niektoré operačné programy vôbec nevyhlásili výzvy, v ktorých by obce mohli získať prostriedky na realizáciu projektových zámerov zadefinovaných v lokálnych stratégiách, alebo vyhlásili výzvy, ktoré ich potrebám nezodpovedali. Projektové zábery zo schválených LSKxP navyše podliehali ďalšiemu schvaľovaniu na riadiacich orgánoch príslušných operačných programov (čo sa javilo ako nevyhnutné kvôli nízkej kvalite stratégií a projektových zámerov). Navyše akékoľvek zmeny v schválených LSKxP, ktoré skôr reflektovali rozhodnutia jednotlivých riadiacich orgánov o zmenách v implementácii príslušných operačných programov (vyhlásenie nových výziev a v nich zadefinované oprávnené aktivity, výdavky a ďalšie podmienky), než zmeny v potrebách obcí, museli prejsť neflexibilným a komplikovaným schvaľovacím procesom na úrade splnomocnenca.⁴ K týmto systémovým nedostatkom sa pridali aj na verejnosti častejšie diskutované problémy s finančnými alokáciami, najmä z Regionálneho operačného programu (ROP), ktorý ešte v čase prvej vlády Roberta Fica zazmluvnil viac finančných prostriedkov, než mal k dispozícii, v dôsledku čoho nezostali zdroje na realizáciu investičných projektov v rámci komplexného prístupu.

Komplexný prístup mal podľa pôvodnej myšlienky jeho autorov poskytnúť motivačné zvýhodnenie pre obce, ktoré chceli riešiť sociálne začleňovanie MRK komplexne; toto zvýhodnenie malo spočívať v technickej pomoci poskytovanej úradom splnomocnenca, prístupe k osobitným finančným prostriedkom určeným na realizáciu LSKxP v menej náročnom konkurenčnom prostredí (pretože k týmto prostriedkom nemali mať iné subjekty prístup) a administratívne menej náročným spôsobom. Tieto ambície sa však nepodarilo zrealizovať. Účasť v programe komplexného prístupu neznamenala zjednodušenie, ale naopak vyššiu administratívnu záťaž (v niektorých prípadoch napriek tomu, že reálne nemali možnosť implementovať žiaden projekt a čerpať žiadne prostriedky v rámci LSKxP, sa od nich vyžadovalo, aby zasielali monitorovacie správy o realizácii lokálnych stratégií), riadiace orgány príležitosti získať fondy na uskutočnenie LSKxP často vôbec nevytvorili a najmä, keďže obce väčšinou žiadnu reálnu stratégiu nemali (iba schválený súbor projektových zámerov, ktorý Úrad splnomocnenca začal nazývať LSKxP), samotná myšlienka preferenčného prístupu k osobitným zdrojom stratila legitimitu. V dôsledku vyššie uvedených nedostatkov navyše samotné obce, na ktorých iniciatíve mal byť celý komplexný prístup založený, postupne strácali motiváciu sa na programe zúčastňovať.

Nové výzvy na predkladanie projektov

V priebehu monitorovaného obdobia zverejnili orgány implementujúce fondy viaceré výzvy na predkladanie projektov, ktoré môžu mať vplyv na sociálne začleňovanie príslušníkov MRK (toto sa týkalo hlavne orgánov implementujúcich prostriedky z ESF).⁵ Agentúra Ministerstva školstva, výskumu a vedy SR pre štrukturálne fondy EÚ (ASFEU) vyhlásila v októbri 2012 výzvu v rámci opatrenia 3.1 *Zvyšovanie vzdelanostnej úrovne príslušníkov marginalizovaných rómskych komunit* zameranú na podporu elokovaných tried stredných odborných škôl.⁶ Zvýšený počet výziev zverejnili sprostredkujúce orgány Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia. Sociálna implementačná agentúra (SIA) vyhlásila v marci 2013 výzvu na projekty vytvárajúce dotované pracovné miesta pre MRK, ktorá však bola určená iba pre obce so schválenou LSKxP.⁷ Fond sociálneho rozvoja (FSR) dokonca tri výzvy. Prvá z nich, vyhlásená v septembri 2012, je podobne ako výzva SIA zameraná na tvorbu dotovaných pracovných miest pre MRK a na zaškolenie a pracovné tutorstvo nových pracovníkov; táto výzva bola určená pre obce so schválenou lokálnou stratégiou a v prípade nevyčerpania vyčlenených finančných prostriedkov aj pre iných žiadateľov.⁸ Ďalšia výzva FSR z decembra 2012 bola zameraná na podporu osamostatňovania sa mladých dospelých opúšťajúcich detské domovy, výkonu opatrení sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately, vybraných sociálnych služieb, ako aj na podporu nízkoprahových komunitných aktivít v MRK.⁹ Zatiaľ ostatná výzva zverejnená FSR v marci 2013 bola zameraná na podporu terénnej sociálnej práce (TSP) v obciach s MRK.¹⁰ Táto výzva na dopytové projekty predstavuje systémový krok späť v podpore výkonu TSP na Slovensku. TSP sa od začiatku roku 2012 začala realizovať aj prostredníctvom národného projektu *Terénna sociálna práca v obciach* realizovaného FSR ako prijímateľom finančnej podpory (ktorú následne distribuuje obciam).¹¹ Národný projekt priniesol systémové zmeny vo výkone TSP v MRK – hospodárnejšie využívanie finančných prostriedkov, keďže centralizoval administratívu a projektové riadenie na FSR (nepriame náklady projektu sa tak znížili na cca 4 %), pričom samotný výkon TSP zostal na obciach. Národný projekt mal zároveň zvyšovať efektivitu a kvalitu TSP, keďže FSR poskytuje zapojeným obciam metodické riadenie, koordináciu a mal by taktiež poskytovať vzdelávanie, supervíziu pracovníkov, informačný systém a ďalšie pridané hodnoty. Z hľadiska obcí prinášal aj výhody vo forme nulového spolufinancovania v hotovosti a zjednodušeného vykazovania výdavkov prostredníctvom jednotkových cien. Návrat k výkonu TSP prostredníctvom množstva individuálnych dopytových projektov znamená obnovenie povinnosti 5-percentného spolufinancovania zo strany prijímateľa, detailného vykazovania všetkých reálnych výdavkov (namiesto mesačného paušálu v národnom projekte), zvýšenia operatívnych nákladov výkonu TSP (každý prijímateľ musí zabezpečiť projektové a finančné riadenie, publicitu a ďalšie podporné aktivity, ktorých hodnota môže dosiahnuť až 20 percent celkových nákladov projektu) a v neposlednom rade uspokojenie od dôrazu na zvyšovanie a kontrolu kvality výkonu TSP v obciach (pracovníci obcí platení z individuálnych projektov nespádajú pod systém koordinácie, supervízie, kontroly kvality a vzdelávania národného projektu). Podľa zverejneného harmonogramu výziev Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia sa pripravuje ešte jedna výzva relevantná pre MRK zameraná na zvyšovanie profesionality výkonu a budovanie ľudských kapacít v oblasti sociálnej inklúzie.¹²

ROP financovaný z ERDF zverejnil vo februári 2012 dlho očakávanú (a dlho a komplikovane pripravovanú) výzvu na predkladanie žiadostí o podporu na výstavbu alebo rekonštrukciu komunitných centier v obciach s MRK. Táto výzva je vyhradená pre obce so schválenou LSKxP napriek tomu, že sa FSR v minulosti snažil, aby možnosť získať finančné prostriedky na výstavbu komunitného centra bola otvorená

pre všetky obce, v ktorých sa mala v rámci národného projektu *Štandardizácia služieb a rozširovanie siete komunitných centier najmä pre marginalizované rómske komunity* realizovaného FSR z prostriedkov ESF financovať prevádzka (činnosť, aktivity) komunitných centier (tým by sa zvýšila synergia využívania finančných prostriedkov poskytovaných Európskou úniou prostredníctvom ESF a ERDF).¹³ Národný projekt komunitných centier, ktorý bol zazmluvnený 29. 3. 2012 za predchádzajúceho vedenia, bol však po niekoľkých mesiacoch a zmene generálneho riaditeľa FSR mimoriadne ukončený s tým, že Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR avizovalo jeho prepracovanie a nové spustenie. Do dnešného dňa však nový národný projekt, ktorý by podporil výkon prevádzky v komunitných centrách v MRK, predstavený nebol. Zvýšený počet výziev môže súvisieť s blížiacim sa koncom programového obdobia 20107–2013 a potrebou vyčerpať finančné prostriedky, ktoré malo Slovensko pridelené do konca roka 2015,¹⁴ ako aj so snahou naplniť záväzky spojené s komplexným prístupom. Jednotlivé operačné programy mali s úradom splnomocnenca uzatvorené zmluvy o výške finančných prostriedkov, ktoré boli povinné vyčleniť a použiť na podporu realizácie LSKxP. Aj vzhľadom na problémy spojené s celkovou implementáciou komplexného prístupu popísané v predchádzajúcej časti sa v priebehu celého programového obdobia financie na LSKxP čerpali iba minimálne.¹⁵ Napriek tomu, že mnohé z vyhlásených výziev vytvárajú príležitosť na podporu aktivít, ktoré sú v teréne potrebné a potenciálni žiadatelia na ne čakali aj niekoľko rokov, vysoký počet výziev vyhlásených v krátkom období znižuje schopnosť potenciálnych prijímateľov pomoci túto skutočne absorbovať. Obce a ďalší možní žiadatelia majú iba obmedzené personálne kapacity potrebné na prípravu a následný manažment schválených projektov, ale aj finančné kapacity potrebné na spolufinancovanie, preto nie sú schopní pripravovať a realizovať veľké množstvo projektov naraz. Na absorpčnú kapacitu má navyše negatívny vplyv aj strata motivácie a znechutenosť obcí spôsobené skúsenosťami z realizácie komplexného prístupu (viď vyššie), ale aj projektov financovaných z fondov Európskej únie vo všeobecnosti (nepriemeraná administratívna záťaž, neistota spojená s plynulosťou finančných tokov a administratívny pravidlami, právne nevyvážené postavenie prijímateľa a poskytovateľa).

Príprava obdobia 2014–2020

Hlavnou výzvou súčasného obdobia vo vzťahu k štrukturálnym fondom a ich využívaniu na podporu sociálneho začleňovania MRK je príprava nasledujúceho programového obdobia 2014–2020. Slovenská vláda rozhodla o počte a štruktúre operačných programov, pričom téma sociálneho začleňovania MRK má byť financovaná prostredníctvom Operačného programu Ľudské zdroje riadeného Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny. Podľa súčasného stavu prípravy operačného programu by začleňovanie MRK malo spadať pod dve prioritné osi, jedna spravujúca prostriedky ESF a druhá prostriedky ERDF (nový operačný program bude multifundový, takže bude využívať oba uvedené fondy Európskej únie zároveň). Sprostredkovateľským orgánom pre tieto dve prioritné osi bude Ministerstvo vnútra, avšak dodnes nebolo oficiálne oznámené, ktorý organizačný útvar – či úrad splnomocnenca (buď v súčasnej podobe ako odbor ministerstva, alebo ako samostatná organizácia štátu zriadená ministerstvom, na ktorú by sa mohol transformovať), alebo iná zložka ministerstva.

Podľa súčasného pracovného návrhu by sa malo sociálne začleňovanie MRK podporovať prostredníctvom dvoch typov intervencií. Balík základnej intervencie („take away“) by mal obciam s MRK najviac postihnutými sociálnym vylúčením poskytnúť komplexný súbor základných opatrení, bez ktorých nie je efektívne implementovať sofistikovanejšie rozvojové projekty. Tento základný balík by mal obsahovať terénnu sociálnu prácu, predškolskú výchovu, vysporiadanie pozemkov a prístup k pitnej vode. Obce so segregovanými rómskymi osídleniami

identifikovanými na základe *Atlasu rómskych komunit 2013*,¹⁶ ktoré potrebujú niektoré z týchto problémov riešiť, by mali mať priamy nárok na získanie pomoci (nebudú už musieť medzi sebou súťažiť ako

v súčasnosti pri výzvach na dopytové projekty, ale podpora by mala byť nárokovateľná), a to pomerne jednoduchým spôsobom (intervencie by sa mali realizovať prostredníctvom dlhodobých, až sedemročných národných projektov, ktoré by boli administrované úradom splnomocnenca za využitia jednotkových súm – podobne ako je tomu v prípade národného projektu TSP, ktorý administruje FSR). Druhým typom intervencií by mal byť rozvojový (nadstavbový) balík, ku ktorému by mali prístup obce, ktoré majú základné problémy MRK (teda dostupnosť TSP, predškolskej výchovy, pitnej vody a právny titul k využívaniu pozemkov pod rómskou osadou) vyriešené alebo riešené balíkom základnej intervencie. Rozvojový balík by mal pokrývať aktivity v oblasti zlepšovania bývania, zamestnanosti, sociálnej a školskej infraštruktúry a ďalšie oblasti (zadefinované v *Stratégií SR pre integráciu Rómov do roku 2020*)¹⁷ a pri získavaní prostriedkov na takéto dopytové projekty by sa už uplatňovala klasická súťaž ako pri súčasných dopytových projektoch (výzva, hodnotenie, výber projektov).

Pracovné verzie prioritných osí zameraných na sociálne začleňovanie MRK technicky pripravuje úrad splnomocnenca, pričom do prípravy zapája širokú odbornú verejnosť, vrátane mimovládneho sektora. Výsledkom takejto participatívnej tvorby programových dokumentov, ktorá je v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami bezprecedentne otvoreným a transparentným procesom, sú pracovné dokumenty, ktorých kvalita bola ocenená aj predstaviteľmi Európskej komisie. Napriek tomu však do dnešného dňa oficiálne nevyjadril týmto návrhom jednoznačnú podporu žiaden vládny predstaviteľ, paradoxne vrátane samotného splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Nie je teda vôbec isté, či majú technické návrhy úradu splnomocnenca politickú podporu a budú sa skutočne realizovať. S tým súvisia aj niektoré nevyjasnené otázky, hlavne stanovenie „demarkačných línií“ medzi „rómskymi“ prioritnými osami budúceho Operačného programu Ľudské zdroje a jeho ostatnými súčasťami (napríklad terénna sociálna práca, komunitné centrá a sociálne podnikanie sú zároveň plánované aj v prioritnej osi Sociálna inklúzia, ktorú má implementovať priamo Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny a nimi zriadené organizácie, alebo investície do infraštruktúry, ktoré majú byť riešené aj v rámci budúceho Integrovaného regionálneho operačného programu). Rokovania medzi rezortmi a rozhodovanie politikov nie sú transparentné a verejnosť má iba veľmi málo informácií či aspoň náznakov o ich vývoji a prípadných výsledkoch (je ale tiež možné, že nedostatok informácie je spôsobený tým, že ešte neexistuje strategické politické rozhodnutie o týchto otázkach). Najväčším dôsledkom absencie politického rozhodnutia a podpory o využívaní eurofondov na sociálne začleňovanie MRK je nezosúladenie medzi obsahovými a finančnými návrhmi. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny navrhlo (pravdepodobne metódou „rozdeľovania koláča“ a nie na základe strategickej analýzy potrieb a plánov) na ERDF prioritnú os zameranú na sociálne začleňovanie MRK rozpočet na roky 2014–2020 vo výške 200 miliónov EU, ale na ESF prioritnú os iba 50 miliónov EUR. Toto číslo sa javí ako drasticky poddimenzované, keďže by z neho nebolo možné pokryť ani financovanie v súčasnosti existujúcej TSP na celé nasledujúce sedemročné obdobie, nehovoriac o iných programoch, ktoré Úrad splnomocnenca navrhuje na podporu sociálneho začleňovania MRK v rámci základného balíka, prípadne dokonca nadstavbových projektov. Aby bolo možné naplniť ciele plánované v pracovných návrhoch úradu splnomocnenca na využitie eurofondov na realizáciu strategických cieľov sociálneho začleňovania MRK, bolo by potrebné na roky 2014–2020 z ESF vyčleniť približne 260 miliónov EUR.¹⁸

Záver

V porovnaní s predchádzajúcim obdobím neprinesol nástup a prvý rok pôsobenia vlády Roberta Fica v oblasti využívania štrukturálnych fondov Európskej únie na sociálne začleňovanie MRK žiadne významnejšie posuny. V značnej miere ešte dobiehali administratívne procesy zahájené za predchádzajúcej vlády – hlavne v oblasti vyhlasovania výziev na dopytové projekty. Zmena politickej garnitúry sa prejavila skôr v národných projektoch FSR – zrušenie národného projektu komunitných centier a nepokračovanie v transformácii TSP na formát národných projektov (ktoré znamenajú na jednej strane centralizáciu, ale na druhej zefektívnenie využívania finančných prostriedkov a administratívne zjednodušenie pre obce), ale návrat k dopytovým projektom. Neúspech vo využívaní eurofondov v období 2007–2013 na sociálne začleňovanie MRK, ktorý je najlepšie viditeľný na príklade fiaska s komplexným prístupom, už nie je možné zvrátiť. V každom prípade však experiment s komplexným prístupom priniesol veľmi cenné zistenia a ponaučenia, ktoré môžu byť východiskom pre prípravu nového programového obdobia 2014–2020 (a to nie len na úrovni Slovenska, ale aj ostatných členských štátov a samotnej Európskej komisie). Je iba na politických predstaviteľoch a pracovníkoch jednotlivých orgánov zapojených do prípravy nového obdobia, či a ako tieto skúsenosti zúžitkujú. Taktiež zostáva otvorenou otázka, aká bude budúcnosť a využitie kvalitných návrhov úradu splnomocnenca pre využívanie eurofondov na roky 2014–2020. To už bude do značnej miery závisieť od toho, či získajú politickú podporu a či budú predmetom zásadného politického presadzovania zo strany splnomocnenca vlády a jeho politickej strany.

1 Autor pôsobil na Úrade splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity a do roku 2007 sa v rámci tímu Kláry Orgovánovej podieľal na príprave komplexného prístupu. V rokoch 2010 až 2012 bol generálnym riaditeľom Fondu sociálneho rozvoja (FSR), ktorý je implementačnou agentúrou Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia financovaného ESF. Od roku 2012 pôsobí v projekte Rómskeho inštitútu, ktorý s finančnou podporou Open Society Foundations Budapešť poskytuje technickú pomoc SR pri príprave programového obdobia 2014-2020.

2 Avšak už samotné nastavenie eurofondov v končiacom sa období je výsledkom pôsobenia prvej vlády Roberta Fica. Po jej nástupe v roku 2006 boli totiž zásadne upravené jednotlivé operačné programy, ktorých príprava sa začala ešte za predchádzajúcej vlády Mikuláša Dzurindu, aby zodpovedali vládnym a politickým prioritám.

3 Salner A., Košťál C., Hojsík M. a Polačková Z.: Skúsenosti s realizáciou komplexného prístupu na Slovensku: Diskusia o vhodnosti integrovaných územných programov zameraných na marginalizované rómske komunity. Bratislava, SGI, 2013. Dostupné na: http://www.governance.sk/assets/files/publikacie/SGI_ACA_SK.pdf

4 Po *ad hoc* rozhodnutí riadiaceho orgánu vyhlásiť nové výzvy formálne ako súčasť komplexného prístupu (ktorých obsah a podmienky však neboli známe v čase prípravy LSKxP obcami a ich schvaľovania na úrade splnomocnenca), zverejnil úrad splnomocnenca „Výzvu na predkladanie žiadostí na doplnenie projektových zámerov k schválenej žiadosti o poskytnutie podpory LSKxP“. Na jej základe obce podali žiadosť o doplnenie LSKxP, ktorú formálne úrad splnomocnenca schválil a až potom sa obec mohla uchádzať o získanie finančného príspevku z príslušného operačného programu. Takto podporený projekt sa oficiálne vykazuje ako súčasť komplexného prístupu a obecnej LSKxP, hoci nebol naplánovaný v rámci procesu tvorby lokálnych stratégií, ale až dodatočne na základe príležitosti získať peniaze z niektorého operačného programu.

5 Vzhľadom na to, že príprava výzvy pred jej zverejnením trvá niekoľko mesiacov (v niektorých prípadoch presiahne aj rok), uvádzané výzvy nemožno vnímať výlučne ako produkt konkrétnej vlády, ale skôr ako produkt činnosti administratívy jednotlivých ministerstiev presahujúcej volebný cyklus, do ktorej politické garnitúry vo väčšej či menšej miery zasahujú. Príprava väčšiny výziev, ktoré sú v texte uvádzané, sa začala ešte za predchádzajúcej vlády.

6 <http://www.asfeu.sk/operacny-program-vzdelavanie/archiv/vyzvy/opv-20123104-soro/>

7 <http://www.sia.gov.sk/dop-sia-20131-2lskxp-uzatvorena-9-7-2013/>

8 <http://www.fsr.gov.sk/sk/vyzvy/op-zasi-fsr-20122.201>

9 <http://www.fsr.gov.sk/sk/vyzvy/op-zasi-fsr-20122.102>

10 <http://www.fsr.gov.sk/sk/vyzvy/op-zasi-fsr-20132.101>

11 <http://www.fsr.gov.sk/sk/narodny-projekt-tsp-v-obciach>

12 http://www.sia.gov.sk/files/Harmonogram_vyziev_2013_akt_c_11.pdf

13 <http://www.fsr.gov.sk/sk/aktuality/narodny-projekt-zamerany-na-komunitne-centra-pripravi-fsr-v-spolupraci-s-piatimi-partnermi>

14 V prípade fondov EÚ sa na konci programového obdobia uplatňuje tzv. pravidlo „N+2“, ktoré znamená, že prostriedky musia byť vyčerpané a zúčtované voči Európskej komisii do dvoch rokov od roku, na ktorý boli určené (súčasný programový obdobia sa končí v roku 2013, ale Slovensko ich teda môže čerpať aj po tomto termíne, ale musí ich vyčerpať a zúčtovať do konca roku 2015).

15 Podľa štúdie SGI bol stav čerpania jednotlivých operačných programov k máju 2013 nasledovný: Regionálny operačný program: 0%, Operačný program Životné prostredie: 0%, Operačný program Konkurencieschopnosť a hospodársky rast: 0%, Operačný program Životné prostredie: 0%, Operačný program Vzdelávanie: 3,5%, Operačný program Zamestnanosť a sociálna inklúzia: 5,3% a Operačný program Zdravie: 49,1%. Celkové čerpanie finančných prostriedkov určených na realizáciu komplexného prístupu na obdobie rokov 2007 až 2013 bolo k máju 2013 na úrovni iba 4,2%. (Salner et al., 2013: 12)

16 Atlas na základe nového mapovania pripravilo Regionálne centrum UNDP v Bratislave. Predbežné výsledky sú dostupné na: http://www.minv.sk/?atlas_2013

17 <http://www.minv.sk/?romske-komunity-uvod&subor=160449>

18 Tento údaj zahŕňa sedemročné finančné náklady na pokračovanie výkonu TSP, komunitných centier, podporu vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve, zdravotných asistentov, legalizáciu pozemkov a technickú pomoc pre obce na základe skúseností a finančných údajov zo súčasného programového obdobia.

Máme iba jednu šablónu na všetkých

V júni bola zverejnená Správa občianskej spoločnosti o implementácii Stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 a Revidovaného akčného plánu Dekády začleňovania rómskej populácie 2005–2015 na roky 2011–2015. Správu vypracovala koalícia mimovládnych organizácií Rómsky inštitút, Centrum pre výskum etnicity a kultúry, Quo Vadis a Kultúrne združenie Rómov Slovenska. Hlavnou autorkou a vedúcou výskumníčkou bola Jarmila Lajčáková z Centra pre výskum etnicity a kultúry. Rozprávali sme sa s ňou o tom, ako ona vníma súčasný stav verejných politik zameraných na rómske komunity.

Aké sú hlavné závery správy, ktorú ste pred niekoľkými mesiacmi pripravili pre Sekretariát Dekády?

Za hlavný záver považujem, že v prvom roku sa nepodarilo naplniť ambície ani spomínanej stratégie integrácie Rómov, ani Dekády začleňovania rómskej populácie 2005–2015 tak, aby nastala kontinuita vládnych politik. Veľmi dôležité totiž je, že štáty sa v týchto dokumentoch zaviazali, že budú vykonávať súbor opatrení bez ohľadu na zmeny vlád. No jeden z vážnych problémov na Slovensku je, že každý príde a myslí si, že vynájde koleso. Myslím, že to súvisí s rasizmom a takým záchranárskym syndrómom – Slováci sa domnievajú, že toho druhého môžu vyriešiť, zachrániť, civilizovať. Každá vláda na Slovensku príde s novým plánom, pritom ambíciou spomínaných medzinárodných iniciatív je zabezpečenie kontinuity. To sa na Slovensku nepodarilo. Ako sme videli v poslednom roku, nebola to téma pre žiadne ministerstvo ani pre úrad splnomocnenca.

Aké odporúčania pre vládne politiky navrhujete?

Jedno z našich odporúčaní smeruje práve k nevyhnutnosti kontinuity vládnych politik. Okrem toho považujem za dôležité, aby boli všetky plány a politiky vo vzájomnom súlade. Stratégia integrácie Rómov má nejakú filozofiu a ostatné politiky by nemali ísť proti nej. Už napríklad aktuálny návrh novely zákona o hmotnej núdzi je filozoficky úplne v rozpore so stratégiou, ktorá hovorí o možnostiach, nie o finančnom sankcionovaní a o vynucovaní určitého správania. To sú napokon princípy, ktoré uplatňujeme už niekoľko stoviek rokov a vidíme, že jednoducho nefungujú. Ďalej odporúčame rozpracovať stratégiu na veľmi konkrétne úlohy, keďže aj dekáda, aj stratégia sú veľmi vágne formulované.

Môžeš uviesť konkrétny príklad?

Napríklad, ak sa má na špeciálnych školách rušiť tzv. variant A, do ktorého spadajú žiaci s ľahkým stupňom mentálneho postihnutia, je nutné pripraviť aj konkrétny postup. Konkrétne nastavené opatrenia sa budú potom jednoduchšie monitorovať. Zároveň je potrebné zaoberať sa aj jasným finančným krytím. Ďalším dôležitým krokom je vymyslieť spôsob zmysluplného monitorovania, evaluácie a odpočtu, lebo doposiaľ boli ku každej stratégii vytvorené iba veľmi formálne odpočty. Pri monitorovaní a evaluácii by sa malo viac prihliadať na obsah.

Sledovali ste plnenie plánov Stratégie a Dekády, ktoré predsa len obsahujú aj určité

konkrétne záväzky. Naplnil sa niektorý z nich?

Myslím si, že boli celkom dobre naštartované niektoré zmeny v oblasti ne-diskriminácie, a to ešte pred prijatím stratégie prostredníctvom vtedajšieho úradu podpredsedu vlády pre ľudské práva. Vybuďoval sa inštitucionálny rámec ochrany základných ľudských práv. Nanešťastie ale došlo k diskontinuite kvôli predčasným parlamentným voľbám a na čiastkové výsledky sa nepodarilo nadviazať. Momentálne sme síce svedkami úsilia o prípravu celoštátnej stratégie ľudských práv, no také kľúčové záležitosti, ako ďalšie fungovanie Slovenského národného strediska pre ľudské práva, nie sú doriešené.

Zaznamenali ste posun v niektorej z prioritných oblastí?

Čo sa týka oblasti vzdelávania, mám dojem, že ministerstvo školstva si robí svoje opatrenia bez ohľadu na to, či máme nejakú stratégiu alebo nie. V oblasti zdravotníctva v sledovanom období, t.j. do apríla 2013 prakticky nedošlo s výnimkou jednej kampane, o ktorej dosahu nevieme, k realizácii žiadnych opatrení. Pokiaľ ide o oblasť bývania, čiastočne funguje výstavba bytov nižšieho štandardu, ale nenazvala by som to naplňaním stratégie, keďže základný princíp segregácie obsiahnutý v stratégii sa nesleduje. Považujem tento program za zvyšovanie životnej úrovne, no nie za naplňanie princípov inkluzívneho bývania.

Ako dopadlo Slovensko v medzinárodnom porovnaní s ostatnými siedmimi krajinami, v ktorých boli vypracované obdobné správy o naplňaní inklúzie Rómov?

Priznám sa, že nemám dôkladne preštudované ostatné správy, ale domnievam sa, že k úžasnému pokroku nedošlo nikde. Všetky vlády sú z toho, čo majú vlastne robiť, zmätené a jednotlivé stratégie nie sú príliš kvalitné. Aj v prípade Slovenska s povestou najlepšej stratégie je to iba akýsi „work in progress“, teda koncept, ktorý vyžaduje ďalšie skonkrétňenie. Povedala by som, že v niektorých témach sme vyšli možno trochu lepšie a v niektorých témach horšie. Nie sme na tom úplne najtragickejšie, ale celý proces výrazne spomalili voľby. Nehovoriac o tom, že ani predchádzajúca vláda nebola so stratégiou výrazne stotožnená. Za slabé miesto stratégie považujem, že ako dokument s platnosťou na skoro desať rokov bola prijatá veľmi rýchlo.

Slovenská stratégia bola ale zároveň prijímaná s tým, že to má byť otvorený dokument, ktorý sa bude priebežne dopĺňať.

Áno, ale myslím si, že mala byť aj počas prípravy lepším spôsobom prezentovaná. Nepovažujem za najšťastnejšie dať vypracovať expertom jednotlivé oblasti a potom ich jednosmerne komunikovať prostredníctvom okrúhlych stolov. V medzirezortnom pripomienkovaní potom ministerstvá odmietnu všetky úlohy, ktoré by z ich strany vyžadovali výraznejšie úsilie. Napokon, veľkým problémom stratégie je jej neambicióznosť.

Dá sa povedať, že celkovo pri pohľade na národnú stratégiu integrácie Rómov panuje istá rozpačitosť?

V Záhrebe na stretnutí Medzinárodného riadiaceho výboru Dekády som sa rozprávala s kolegom z Albánska. Ten mi povedal, že ich vláda národnú stratégiu inklúzie Rómov ani len neakceptuje a so zástupcami občianskej spoločnosti vôbec nekomunikuje. Čo sa týka Slovenska, videli sme, že reakcia splnomocnenca pre rómske komunity na našu správu bola síce nepríjemná, ale aspoň na ňu reagoval, čo značí, že ju do istej miery nejakým spôsobom akceptuje. Bolo absolútne kľúčové, že pán Hero, poverený na úrade splnomocnenca riadením odboru koncepcii, analýz a regionálnej koordinácie, v Záhrebe povedal, že pán splnomocnenec bude veľmi podporovať implementáciu tejto stratégie. Takéto slová sme doposiaľ nepočuli.

Koordinácia a spoločná implementácia stratégie teda neexistuje. Ako by mala podľa teba koordinovaná spolupráca naprieč ministerstvami fungovať?

Pri koordinácii stratégie je dôležitý Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Mal by mať know-how, ako robiť politiku a myslím si, že ho aj do veľkej miery má. Je dôležité, aby jeho zamestnanci vedeli presadiť svoje ciele aj do opatrení jednotlivých ministerstiev. Predmetom našej kritiky bolo, že úrad splnomocnenca stratil presunom pod Ministerstvo vnútra svoju nadrezortnú pozíciu. Teraz je úrad hráč ako každý iný, dokonca je v hierarchii štátneho aparátu vnímaný na nižšej úrovni. Navyše zamestnancov úradu, s ktorými som sa rozprávala, komplexná administratívna štruktúra ministerstva často paralyzuje, mnohé informácie sa k nim dostávajú s oneskorením. Splnomocnenec mal na Úrade vlády SR výhodnejšiu pozíciu. Teraz si všetky ostatné ministerstvá myslia, že ak ide o rómsku tému, patrí ministerstvu vnútra a oni sa o nič nemusia starať. Pritom dobre vieme, že je to téma výrazne prierezová.

Úrad splnomocnenca by mal okrem koordinácie realizácie Strategie sledovať a vyhodnocovať jej plnenie. Ako by to mohol robiť čo najlepšie?

Viem si predstaviť viacero prúdov. Klasický odpočet, ktorý je viac formálny, ale aj taký, ktorý by sa v rámci štátnej správy zamerával na dopady jednotlivých politik. Do celého procesu by sa dali dlhodobo zaangažovať aj ďalšie inštitúcie, ako napríklad verejná ochrankyňa práv alebo Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, ktoré by monitorovali implementáciu stratégie. Potom by mala existovať línia, ktorú by zastrešovali mimovládky. Pre tie by mohlo byť vytvorené permanentné fórum, napríklad portál alebo webová stránka, kde by všetci zúčastnení písali svoje postrehy z terénu o naplňaní

záväzkov stratégie v praxi. Viem o tom, že úrad splnomocnenca sa rozhodol, že v rámci svojej dotačnej schémy zadá vypracovať monitoring dopadov na lokálnej úrovni. No keďže úrad bude určite vyžadovať konzultácie výstupov, neviem, do akej miery bude správa skutočne nezávislá.

Stratégia a akčné plány dekády sú vládne dokumenty, no ich implementácia musí prebiehať na lokálnej úrovni. Ako to prakticky funguje?

Prepojenie na lokálnu a regionálnu úroveň je ďalšia vec, ktorá v súčasnosti veľmi chýba. Z rozhovorov so starostami vyplýva, že nemajú prehľad, čo stratégia pre nich znamená. Je veľmi všeobecná a nie je celkom jasná, ako sa majú jednotlivé opatrenia premietnuť do praxe na lokálnej úrovni.

Na lokálnej úrovni nie je ani dobre komunikovaná...

Povedala by som, že čiastočne komunikovaná je, ale jednosmerne – tu máte stratégiu, toto sú jej ciele... Navyše, stratégia nie je odsledovateľná. Jej efekt, naplňovanie stanovených cieľov, bude veľmi ťažko vyhodnocovať, pokiaľ nemáme istý druh dát členených aj podľa etnicity.

O zbere etnických dát sa dlhodobo diskutuje, no prakticky sme stále na mŕtvom bode. Aký môžu mať také dáta podľa teba prínos? Existujú aj nejaké úskalia zberu etnických dát?

Prínos zberu etnických dát bude primárne v tom, že rezorty už nebudú môcť kamuflovať, že tu máme problém. Pretože dáta budú vypovedať o tom, koľko rómskych detí máme v špeciálnych školách alebo koľko detí je segregovaných. Otázka znie, či ich tieto informácie prinútia k nejakej aktivite. Zdá sa mi nepravdepodobné, že by tí, ktorí majú možnosť niečo zmeniť už dnes, nevideli, aký je stav. V skutočnosti máme dosť dát už dnes – veľa vieme zistiť prepojením rôznych databáz s Atlasom rómskych komunít. Máme aj dáta, ktoré zbiera UNDP a tie sa dajú porovnávať v regionálnej i časovej perspektíve. Z týchto údajov vieme napríklad povedať, že na úrovni zdravotnej situácie existujú medzi rómskou a nerómskou populáciou veľké nerovnosti. Práve v oblasti zdravia by bolo naozaj prínosné zbierať dáta. Lebo tie, čo máme a sú založené na seba-percepcii, sú veľmi klamlivé. Význam existencie takýchto dát vidím aj pri litigácii, dali by sa použiť na dokazovanie nepriamej diskriminácie v súdnych konaniach. Ako sa ukazuje napríklad v kauze Základnej školy v Šarišských Michalánoch, súdy sa otázky diskriminácie dokážu zhostiť veľmi dobre. No aj keď zber etnických dát figuruje medzi našimi odporúčaniami, upínanie sa na túto tému nevyrieši hlavné problémy.

Vo vašej správe ste sa zaoberali aj prípadovými štúdiami. Ty konkrétne si zároveň aktívna v medzinárodnej sieti starostov pre inklúziu Rómov, v rámci ktorej zbierate pozitívne príklady z lokálnej praxe. Povieš nám o niektorých príkladoch z jednotlivých prioritných oblastí zdravia, bývania, vzdelávania či zamestnanosti?

Rada by som povedala, že ideálne scenáre neexistujú. Na druhej strane, na lokálnej úrovni sa podarili mnohé dobré veci. Mne osobne sa veľmi páči škola v Spišskom Hrhove, lebo je jednou z mála, kam prídete a vidíte všetky deti, ako sa spolu hrajú. Keď sa hrajú „proti“ sebe, tak nehrajú „bieli proti čiernym“, ako to býva inde, ale sú pomešané. Za tým je práca a vieme, že je to práca pána riaditeľa a mimovládnych organizácií. Je to škola, ktorá aj pri vysokom pomere detí z rómskych rodín nezažíva to, čo iné školy – odliv nerómskych žiakov. Hrhov je známy tým, že má obecnú firmu, ktorá je kľúčová nielen pre zvyšovanie zamestnanosti, ale aj pre úroveň bývania alebo vzťahov v obci. Oceňujem napríklad aj to, ako starosta obce Čičava v zmluve zaviazal dodávateľa na vybudovanie infraštruktúry, aby zamestnal miestnych Rómov. To považujem za veľmi progresívne. Aj iní starostovia hovoria, že by bolo fajn, keby mali možnosť určiť si vo verejnom obstarávaní, akých ľudí dodávateľ zákazky zamestná. Pre starostov je vždy lepšie, keď sú zamestnávaní miestni obyvatelia, a tým získavajú pracovné skúsenosti. Nitra nad Ipľom je obec, kde žije vyše 90% Rómov. Má vynikajúcu málotriedku. Bol to starosta, kto tam zavola schopnú učiteľku aj rómsku asistentku. V obci fungujú obecné potraviny, aby tam bol obchod s prijateľnými cenami. V Raslaviciach sa podarilo vykúpiť pozemky, ktoré následne odpredali na stavbu rodinných domov. O tie pozemky bol veľký záujem. V tomto prípade by ešte bolo treba domyslieť, akým spôsobom si ľudia zafinancujú stavbu, lebo podľa toho, čo som videla, si častokrát požičiavajú prostredníctvom rýchlych pôžičiek, čo ich môže priviesť k exekúcii. Ale aj tak si myslím, že je to lepšia stratégia ako budovanie bytov nižšieho štandardu. Z mojich skúseností môžem povedať, že všetci starostovia a starostky, ktorí naozaj mali záujem, boli schopní vysporiadať pozemky, či už výmenou za obecné, vykúpením alebo vydržaním.

Majú títo starostovia podporu ľudí v obci?

Tých niekoľko starostov, ktorých poznám, bolo zvolených niekoľkokrát za sebou. Podarilo sa im presvedčiť o ich práci majoritu. Neviedli ich veľké ľudskoprávne ideály, ale veľmi pragmatické pochopenie skutočnosti, že ak je osada v zlom stave, potiahne to celú obec dole. Podarilo sa im získať peniaze pre obec na rómske projekty. Strategické bolo aj to, že rozvinuli rómsku aj nerómsku časť, investovali do oboch. Takýto pragmatizmus na národnej úrovni vidieť nie je. Myslím si, že keby sa nejakému politikovi podarilo na národnej úrovni urobiť čo i len málo, ľudia by to tiež veľmi ocenili.

Akým spôsobom môže vláda a štátna správa podporovať a rozširovať tieto zatiaľ osamotené príklady dobrej praxe, ako pre ich šírenie nastavovať podmienky?

Napríklad využívaním existujúcich nástrojov. Máme tu Centrá právnej pomoci, ktoré by v otázke bývania mohli ľuďom pomáhať pri vybavovaní formálnych katastri. Na katastri by mohlo fungovať oslobodenie od niektorých poplatkov. Starostka Nebusová zo Spišských Tomášoviec spomínala, že s každou rodinou chodila k notárovi, lebo ľudia nevedia, čo majú kde a ako podpísať a poplatky sú pre nich veľmi vysoké. Od takejto nadpráce by starostov a starostky mohli odbremeniť napríklad spomínané Centrá právnej pomoci.

V ktorej z prioritných oblastí je situácia najťažšia na lokálnej úrovni?

Jedna z tých najkomplikovanejších je téma bývania. Nepoznám príklad úplne inkluzívneho bývania, ale v mnohých obciach sa snažia. Napríklad vo Sveržove síce postavili byty nižšieho štandardu asi dvesto metrov od dediny, ale starosta tým smerom expanduje a postavil tam ihrisko. Myslím si, že očakávať zázraky v krátkej dobe nemôžeme. A neviem, či je vhodný prístup, ktorý zvolili v pilotnom programe využitia prostriedkov z Európskeho fondu regionálneho rozvoja, keď veľmi prísne nastavili podmienky pre tých, ktorí budú môcť v nových bytoch bývať. Stále sa opakuje princíp kontroly a sankcie, ako aj výberu tých, ktorí sú dosť dobrí na to, aby mohli v nových bytoch bývať.

Vyberáme tých, ktorí si podľa nás zaslúžia slušne bývať. Ale čo s ľuďmi, ktorých označíme ako tých, ktorí si to nezaslúžia?

Je veľmi ťažké vymyslieť dostatočne komplexný spôsob, ktorý bude zohľadňovať odlišnosti medzi lokalitami a zároveň vnútorné odlišnosti v rámci jednej rómskej komunity. V politikách sa neráta s viacnásobnou diskrimináciou. Znevýhodnenie môže plynúť nielen z etnicity, ale aj z rodu či iných aspektov. Nemám veľké očakávania, no aj tak mám pocit, že sme sa vzdali citlivejšieho prístupu k odlišnostiam, že máme iba jednu šablónu na všetkých.

Mal by sa teda asi uplatňovať individuálnejší, citlivejší prístup...

Áno, a nie výlučne skupinové riešenie. Možno by bolo užitočnejšie zamerať sa na niekoľko vecí, ktoré máme kapacitu systémovo podporovať – terénnu prácu, asistentov učiteľa. O týchto opatreniach vieme, že nikomu neublížia.

A ako vnímaš potenciál dočasných vyrovnávacích opatrení (DVO)? Môžu pomôcť?

Sú veľmi dôležité ako uznanie toho, že dôvodom znevýhodnenia môže byť etnicita. A teda môžu existovať aj opatrenia zohľadňujúce etnicitu. Poukazujú na to, že v niektorých kontextoch netreba vytvárať náhradné kategórie ako napríklad sociálne znevýhodnenie. DVO teda vyjadrujú uznanie súčasnej situácie, ale zároveň predstavujú nové možnosti pre rôzne politiky. Nielen v otázkach etnicity, ale aj viacnásobného znevýhodnenia, napríklad kombinácie etnicity, rodu, sociálneho znevýhodnenia. Je to však veľká výzva, lebo nie všetci rozumujú, o aký typ opatrení môže ísť. Ja pracujem na príprave akýchsi vysvetlení a myslím si, že je po prijatí novely zákona potrebné diskutovať. Veľkú nádej vidím najmä v zamestnanosti a vo vzdelávaní, kde by využívanie dočasných vyrovnávacích opatrení mohlo priniesť pozitívny posun. Viem si predstaviť, že by vyrovnávacie opatrenia mohli byť vo viacerých formách využívané na vysokých školách, od prípravných kurzov cez rôzne štipendiá a tutoringové programy, ktoré by brali do úvahy etnicitu a boli by zamerané na rómskych študentov. Študenti, ktorých by sa také programy týkali, by asi často nepatrili medzi poberateľov dávok v hmotnej núdzi, boli by pravdepodobne skôr príslušníkmi nižšej strednej vrstvy, ktorá ma veľký a úplne nevyužitý potenciál.

Čo podľa teba komplikuje zavádzanie dočasných vyrovnávacích opatrení?

Základným problémom využívania dočasných vyrovnávacích opatrení je fakt, že pre nikoho nepredstavujú tému. Každá politika musí mať politické krytie, niekoho, kto si tému osvojí, čo v tomto prípade nevidno. Momentálne je potrebné vysvetľovať, o čo vlastne ide, lebo je to veľká spoločenská

téma a väčšina si myslí, že DVO podporujú skupinu, ktorá sa iba priživuje. Preto sme začali rokovať so zástupcami niektorých VÚC a univerzít, ktorí by mohli byť nositeľmi konkrétnych vyrovnávacích opatrení. V praxi sa princíp vyrovnávacích opatrení častokrát využíval. Napríklad obecné firmy, ktoré zamestnávajú dlhodobu nezamestnaných Rómov, ich uprednostňujú pred nerómami, pretože vedia, že inak nemajú šancu nájsť si zamestnanie. Tento princíp by sa mal dostať aj do systémovejších opatrení. Napríklad preferenčné zamestnávanie pri terénnej sociálnej práci, kde často rómski uchádzači nemajú šancu. Otázka znie, do akej miery sa do toho pustí súkromný sektor a či bude mať záujem. Veľký priestor vidím pri verejnom obstarávaní, pri štátnych zákazkách by to malo byť automatické. Tam by som dokonca išla až k stanoveniu kvót, ale to by bolo treba novelizovať iné zákony. No opäť – obávam sa nedostatku politického krytia.

Postrehla si nejaké signály?

Zachytila som, že splnomocnenec by rád videl v policajnom zbore viac rómskych policajtov, na čo mu povedali, že musia mať rovnakú kvalifikáciu ako ostatní. Veľmi úzko to interpretovali. Dočasnými opatreniami by v tomto prípade bolo, aby Rómovia mohli rýchlejšie nastúpiť do práce a kvalifikáciu si dorobiť počas zamestnania. Alebo aby mali prístup k prípravným kurzom a podobne. Asi je teraz naozaj úlohou mimovládnych organizácií prísť s nejakým návodom, aby sme sa nedostali do situácie, že síce budeme mať zákon, ktorý niečo umožňuje, ale bude tak úzko interpretovaný, že nám bude nanič. Dôležité na uzákonení DVO na základe etnicity je, že také ustanovenie nás nevyhnutne núti rozprávať v rovine možností a príležitostí – aby mali všetci rovnakú možnosť sa zapojiť. Je to ľudskoprávny argument, ktorý nehovorí o represii a finančných nástrojoch, ale o práve na rovnosť.

Hovorila si o nutnosti vysvetľovania. Ako by si využitie dočasných vyrovnávacích opatrení vysvetlila verejnosti?

Ľuďom treba vysvetliť, prečo tu existuje nerovnosť. V roku 2003 sa nám princíp rovnosti príležitostí podarilo presadiť do vládneho dokumentu v Základných tézach koncepcie politiky vlády SR v integrácii rómskych komunít. Ale nepodarilo sa nám už vtlačiť politikom do hláv, aby smerom k širšej verejnosti hovorili trochu viac o rovnosti príležitostí. Myslím si, že aj Slovák s hlboko zakorenеныmi predsudkami si vie predstaviť a pochopiť, že dieťa, ktoré sa narodí v osade, nemá tú istú štartovaciu čiaru ako iné deti. Dúfala som, že to bude práve rómsky poslanec, ktorý príde a povie, že rómske deti sú plnohodnotné deti zažívajúce nespravodlivosť od útleho detstva tým, že sú posudzované na základe farby svojej pokožky a že im treba dať rovnakú príležitosť.

Aké boli tvoje ďalšie očakávania od prvého rómskeho poslanca?

Moje hlavné očakávanie bolo, že vysvetlí potrebu rešpektu k Rómom ako k ľuďom. Príde mi kontroverzné, že na jednej strane máme minútu ticha za rómsky holokaust a na druhej strane splnomocnenec pre rómske komunity prezentuje návrhy proti priestupkovej imunitě, ktorú TV Joj komentuje tak, že splnomocnenec má nástroj na „rómsku kriminalitu“. Aj holokaust bol „vedecky“ odôvodňovaný tézou o prepojení kriminality a etnicity, presvedčením o vrodenej a nenapraviteľnej kriminalite Rómov. Tým, čo na ministerstve nazvali Rómskou reformou, splnomocnenec svojím spôsobom

legitimizuje protirómske nálady a politiky. Reforma je akoby vo svojich opatreniach etnicky neutrálna, no pomenovaná ako rómska, komunikuje ju rómsky splnomocnenec a samozrejme, médiá k tomu prispievajú ilustračnými zábermi. To nemôže dobre dopadnúť.

Aké má podľa teba spojenie funkcie poslanca a splnomocnenca pre rómske komunity pozitívna a aké úskalía?

Ja som v tom spojení zatiaľ veľa pozitív nevidela, aj keď je pravda, že niektorí ľudia z úradu splnomocnenca vidia pozitívum v tom, že kombinácia týchto funkcií Petrovi Pollákovovi otvára dvere k ministrom. Či je to tak, neviem celkom posúdiť. Mne sa zdá zásadný konflikt pozície opozičného poslanca a súčasne vládneho splnomocnenca. Napríklad v prípade nedávneho policajného zásahu v Moldave nad Bodvou: na jednej strane by som očakávala, že ako opozičný poslanec a člen ľudskoprávneho výboru vystúpi s veľkou kritikou voči zásahu. Na druhej strane je vlastne súčasťou inštitúcie, z ktorej tento zásah vzišiel.

Keď už sme pri tých očakávaníach od rómskeho poslanca, čo si očakávala od vlády?

Neviem, či som mala nejaké očakávanie. Myslím, že sa v tejto oblasti žiada na vládu výrazne nevyznamenala pozitívnym prístupom. Predchádzajúca vláda sa aspoň snažila vybudovať inštitucionálny rámec pre ľudskoprávnu tému. Terajšia vláda zrušila inštitúciu podpredsedu vlády pre ľudské práva. To je najlepšia stratégia, ako sa nejakej témy zbaviť. Zrušenie inštitúcie zaoberajúcej sa ľudskými právami na vládnej úrovni, potom presunúť Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity pod ministerstvo vnútra, menovať splnomocnenca, ktorý má limitovanú časovú kapacitu venovať sa pôsobeniu na úrade, rozdrobiť tému v rámci veľkého ministerstva... Postupne bude tejto téme pripisovaná stále menšia dôležitosť kvôli absencii ľudí, ktorí sa tým v rámci ministerstiev zaoberajú.

Už si svoju odpoveď spojila trochu s úspechmi a neúspechmi tejto vlády...

... a ešte fakt, že odstúpil splnomocnenec pre národnostné menšiny. To, myslím, potvrdzuje, že celkovo došlo k zníženiu ochrany menšinových práv. Ak sa nemýlim, tak splnomocnenec odišiel kvôli tomu, že neprešla novela zákona, aby boli železničné stanice označené v jazykoch národnostných menšín. Bol závislý na tom, aby mohol tento návrh predložiť do vlády cez nejakého člena vlády, nemal na rokovanie vlády priamy vstup, ako v čase, keď ešte existoval post podpredsedu vlády pre ľudské práva. Takže myslím, že to je jeden z dôkazov, že došlo k takým inštitucionálnym zmenám, ktoré nielen rómsku, ale celkovo menšinovú a ľudskoprávnu tému zrejme ubijú.

Myslíš si, že ide viac o nezáujem, alebo o protimenšinové, protirómske, protiludskoprávne smerovanie súčasnej vlády?

Obávam sa, najmä v kontexte premiérových nedávnych vyhlásení, že už je to v rovine vyznačujúcej sa snahou o vnútorné neprijatie, zvalovanie viny a, aj pod vplyvom zvyšujúcej sa nezamestnanosti, intenzívne politizovanie témy. Ide o zneužívanie a odpútavanie pozornosti od iných politických tém, a to je ešte nebezpečnejšie ako nezáujem. **Ďakujeme za rozhovor.**

Rómovia vo verejných politikách

Odpočet prvého roku vlády

vydala: **Nadácia Milana Šimečku, Panenská 4, 811 03 Bratislava**
pripravili: **Zuza Bošelová, Nina Galanská, Mária Chudíková, Lenka Kissová, Ester Lomová a Laco Oravec**
vizuál a grafická úprava: **Matúš Hnát**
kontakt: **nms@nadaciams.sk**

© 2013

Za príspevky ďakujeme

Stanovi Danielovi (Rómsky vzdelávací fond)

Marekovi Hojsíkovi (Rómsky inštitút a Ústav etnológie SAV)

Jarmile Lajčákovej (Centrum pre výskum etnicity a kultúry)

Vladovi Rafaelovi (OZ eduRoma)

Publikácia vychádza v rámci projektu *Vytváření tlaku na efektivní realizaci strategických dokumentů vlády SR v oblasti začleňování Romů*, ktorý finančne podporila **Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation**.

